

Bespreking van enkele hedendaagse bijdragen aan de epistemologie – G.J.E. Rutten

1. Literatuurlijst

- David Lewis, "Elusive Knowledge", herdrukt in zijn Papers on Epistemology and Metaphysics (OUP), eerst verschenen in Australasian Journal for Philosophy 1996
- Stuart Cohen, "Contextualists Solutions to Epistemological Problems", in Australasian Journal of Philosophy 1998
- Jonathan Schaffer, "Contrastive Knowledge", in Gendler & Hawthorne (eds.), Oxford Studies in Epistemology, 2005
- Jonathan Schaffer, "From Contrastivism to Contextualism in Epistemology", Phil Studies 2004, pp. 73-103
- James Van Cleve, "Problems from Kant", (OUP 1999, chaps 1,2,3, 7 & 10)
- Rene van Woudenberg, "Reid and Kant Against the Skeptic" in: Joseph Houston (ed.) Thomas Reid: Context, Influence, Significance (Edinburgh UP. 2004)

2. Elusive Knowledge (Lewis)

Kernmomenten van de tekst

Kennis van een propositie P is gebaseerd op bewijsmateriaal voor P. Dit materiaal elimineert echter bijna nooit alle mogelijkheden waarvoor niet-P geldt. De scepticus concludeert hieruit dat we zo goed als geen kennis hebben, tenzij we bereid zijn te accepteren dat bijna al onze kennis feilbaar is. Lewis vindt deze alternatieven allebei onwenselijk. Hij zoekt naar een manier om aan beiden te ontsnappen. Volgens hem zijn de standaarden voor het beoordelen van uitspraken als 'Subject S kent P' of 'S kent P niet' contextafhankelijk. Dit betekent dat in de ene context een spreker naar waarheid tegen zijn toehoorders kan zeggen dat S propositie P kent terwijl in een andere context de uitspraak 'S kent P' onwaar is. De standaarden voor het beoordelen van uitspraken over het al dan niet kennen van P door S betreffen volgens Lewis geen standaarden die bepalen of een gegeven rechtvaardiging adequaat is. Een rechtvaardiging voor P is namelijk geen noodzakelijke voorwaarde (e.g. 'perceptie') en ook geen voldoende voorwaarde (e.g. 'loterij') voor kennis van P. Volgens Lewis gaat het om standaarden die bepalen welke mogelijkheden passend genegeerd kunnen worden door diegene die zich uitlaat over het al dan niet kennen van P door S. Door de contextafhankelijkheid van deze standaarden hangt het van de context af welke mogelijkheden passend genegeerd kunnen worden door de toeschrijver of ontzegger van kennis van P aan S. De door Lewis gehanteerde definitie van kennis luidt nu: "Subject S kent P dan en slechts dan als het bewijsmateriaal E waarover S beschikt iedere niet-P mogelijkheid elimineert – Psss! – behalve voor die mogelijkheden die we passend negeren". Met 'we' worden de spreker en toehoorders bedoeld die bediscussiëren wat S al dan niet kent. Een mogelijkheid W wordt door E geëlimineerd indien S in W niet over hetzelfde bewijsmateriaal E beschikt als in de actuele situatie. Het bewijsmateriaal E bestaat in ieder geval uit de perceptuele ervaringen en herinneringen van subject S. De actuele situatie betreft de mogelijkheid die ook in werkelijkheid het geval is. Het domein waarover we met het woord 'iedere' kwantificeren wordt zoals gezegd bepaald door de van de gegeven context afhankelijke standaarden. Lewis geeft regels die aangeven welke mogelijkheden (niet) passend genegeerd kunnen worden door de spreker ofwel door diegene die zich uitlaat over het al dan niet kennen van P door S. De eerste regel is de regel van de actualiteit. Deze regel stelt dat de actuele situatie van S nooit passend wordt genegeerd. Uit deze regel volgt dat P waar is indien door de spreker naar waarheid aan S kennis van P toegeschreven wordt. De waarheid van de door de spreker gedane uitspraak 'S kent P' impliceert dus de waarheid van P. De regel van de overtuiging stelt dat een mogelijkheid W niet passend genegeerd kan worden indien S aan W een voldoende hoge graad van geloof hecht (of gezien beschikbare argumenten zou moeten hechten). Uit deze regel volgt niet dat geloof aan P een noodzakelijke voorwaarde zou zijn voor kennis van P. Volgens de regel van de gelijkenis kan een gegeven mogelijkheid niet passend worden genegeerd indien deze opvallend overeenkomt met een andere mogelijkheid die niet passend kan worden genegeerd. Dat twee

mogelijkheden allebei niet door het bewijsmateriaal E van S worden geëlimineerd geldt echter nooit als een opvallende overeenkomst tussen beide mogelijkheden. Deze aanvullende bepaling voorkomt het soort sceptisme dat Lewis juist graag wil vermijden. Zonder deze uitzondering zou namelijk geen enkele door E niet geëlimineerde mogelijkheid passend genegeerd kunnen worden. De actuele situatie wordt immers niet passend genegeerd en ook niet door E geëlimineerd. Lewis laat zien hoe de regel van de gelijkenis volgens hem zowel het loterijprobleem als het Gettier-probleem oplost. Mijn ware gerechtvaardigde overtuiging dat ik de loterij verlies is geen kennis omdat de mogelijkheid dat ik de loterij win opvallend overeenkomt met de actuele situatie. Het oppikken van een gerechtvaardigde ware overtuiging over de tijd door naar een stilstaande klok te kijken die toevallig het juiste tijdstip aangeeft resulteert ook niet in kennis. De niet geëlimineerde mogelijkheid dat de klok een incorrect tijdstip aangeeft kan namelijk niet passend worden genegeerd omdat deze mogelijkheid opvallend overeenkomt met de actuele situatie. In beide gevallen is immers sprake van een stilstaande klok. De regel van betrouwbaarheid stelt dat mogelijkheden waarin betrouwbare informatieverschaffende processen zoals perceptie of herinnering falen passend genegeerd kunnen worden. Volgens de regel van de methode kunnen mogelijkheden waarin ons bewijsmateriaal niet representatief is of waarin de beste verklaring voor ons bewijsmateriaal niet waar is passend genegeerd worden. De regel van het conservatisme stelt dat mogelijkheden die normaal gesproken door iedereen genegeerd worden (en waarvan iedereen weet dat deze door iedereen genegeerd worden) passend kunnen worden genegeerd. Volgens de regel van de aandacht kan een mogelijkheid waarop de aandacht feitelijk is gevestigd niet passend genegeerd worden. Kennis is vanwege deze regel vlugtig. Kennis verdwijnt zodra deze aan een grondig onderzoek onderworpen wordt. De voor een bepaalde context ware uitspraak 'S kent P' kan immers altijd onwaar gemaakt worden door de aandacht te richten op een vergezochte niet door het bewijsmateriaal van S geëlimineerde niet-P mogelijkheid. Hierdoor treedt echter een verandering van context op. De uitspraak 'S kent P' is daarom alléén onwaar in de nieuwe context. In de originele context kan nog steeds naar waarheid gezegd worden dat subject S propositie P kent. Kennis is beter naarmate deze stabieler is ofwel wanneer de kans groter is dat zij behouden blijft wanneer de context verschoven wordt door het vestigen van de aandacht op voorheen passend genegeerde mogelijkheden. De scepticus heeft gelijk in zoverre onze kennis nooit slechts op eliminatie berust (maar ook altijd op het passend negeren van bepaalde mogelijkheden) en in zoverre er voor iedere gegeven propositie P altijd contexten voorstellbaar zijn waarin het niet waar is dat we P kennen. Hierbij kan zoals gezegd gedacht worden aan contexten waarin de aandacht wordt gevestigd op vergezochte niet-geëlimineerde niet-P mogelijkheden. Een totaal scepticisme wordt door Lewis' contextualisme echter voorkomen omdat voor meer alledaagse contexten van veel proposities naar waarheid gezegd kan worden dat wij deze kennen. In een alledaagse context worden immers vergezochte onwaarschijnlijke mogelijkheden passend genegeerd. Onze kennis is in alledaagse contexten bovendien niet feilbaar omdat de uitspraak dat wij genoemde proposities kennen alléén onwaar kan worden gemaakt door de gegeven alledaagse context te vervangen door een andere meer sceptische context. Contextverwisseling laat de waarheid van ware kennistoeschrijvingen in de oorspronkelijke alledaagse context echter volstrekt onaangetast.

Reflectie

De gangbare kennisleer gaat uit van de identiteit tussen kennis en gerechtvaardigde ware overtuiging. Het artikel van Lewis laat zien dat het contextualisme begrepen kan worden als een radicale nieuwe poging om precies die problemen op te lossen die door de gangbare kennisleer eigenlijk nooit op een voldoende bevredigende wijze zijn opgelost. Deze problemen betreffen het scepticisme, de loterij en verschillende varianten van het Gettier-probleem. Nu ben ik het zeker eens met de gedachte dat deze drie problemen een adequate oplossing verdienen en dat de gangbare kennisleer niet in staat lijkt om deze vraagstukken echt goed op te lossen. Lewis' artikel maakt volgens echter helaas ook maar al te duidelijk dat het contextualisme evenmin een bevredigende oplossing voor deze problemen biedt. De claim dat kennis fundamenteel van de sprekerscontext afhangt en zo dus enerzijds zeer vlugtig en instabiel is en anderzijds voor een zeer belangrijk deel helemaal niets te maken heeft met de situatie van het kennend subject zelf laat zien dat het contextualisme is gebaseerd op een volstrekt inadequaat

conceptie van het begrip kennis. Wat ik mij door dit artikel vooral ben gaan beseffen is dat er wellicht helemaal geen adequate conceptie van het woord ‘kennis’ bestaat. De gangbare kennisleer (kennis is gerechtvaardigd waar geloof) slaagt er immers niet echt in om de genoemde problemen op te lossen terwijl het contextualisme een oplossing aanreikt die is gebaseerd op een intuïtief onacceptabele notie van ‘kennis’. Deze constatering is van groot belang voor mijn project omdat de epistemologie die ik wil gaan articuleren in zekere zin neerkomt op het elimineren van het concept ‘kennis’ als zodanig. Ik wil laten zien dat het in een heel belangrijk opzicht voldoende is om ons te beperken tot de notie van ‘rechtvaardiging’ en vervolgens dit begrip op een specifieke gekwalificeerde wijze uit te werken (i.e. als rechtvaardiging voor ons). De drie problemen worden zo pas daadwerkelijk opgelost.

3. Contextualists Solutions to Epistemological Problems (Cohen)

Kernmomenten van de tekst

Cohen merkt op dat Lewis in zijn artikel drie bekende epistemologische problemen tegelijkertijd en op dezelfde wijze probeert op te lossen door het ontwikkelen van één specifieke contextualistische kennistheorie. Deze problemen betreffen het scepticisme, de loterij en het Gettier-probleem. Volgens Cohen hebben ook anderen (waaronder hijzelf) contextualistische oplossingen voorgesteld voor de problemen van het scepticisme en de loterij. Cohen beweert echter dat Lewis’ contextualisme geen oplossing biedt voor het Gettier-probleem. Dit probleem leent zich volgens hem überhaupt niet voor een contextualistische benadering. In zijn artikel wil Cohen deze bewering nader gaan onderbouwen. Hier toe begint Cohen met een beknopte uiteenzetting van de contextualistische kennisleer van Lewis. De waarheidswaarde van een kennistoeschrijving of ontzegging is volgens deze leer gevoelig voor feiten over de spreker en de toehoorders van de context. Volgens Lewis is ‘S kent P’ waar dan en slechts dan als P geldt in alle relevante mogelijkheden. Een mogelijkheid is relevant indien deze niet door het bewijsmateriaal van S geëlimineerd wordt en evenmin door de spreker en toehoorders passend wordt genegeerd. De context bepaald welke mogelijkheden passend genegeerd worden door de spreker en toehoorders van de context. In de ene context kan een spreker daarom naar waarheid ‘S kent P’ tegen haar toehoorders zeggen terwijl in een andere context de uitspraak ‘S kent P’ juist onwaar is. Lewis levert een aantal regels die aangeven welke feiten over de context van invloed zijn op hetgeen passend genegeerd kan worden. Zoals hierboven aangegeven gaat het hierbij in elk geval over feiten over de spreker en toehoorders van de context. Regels die voor wat betreft hun toepassing mede gevoelig zijn voor feiten over de spreker en toehoorders worden door Cohen ‘spreker-sensitief’ genoemd. Regels die voor wat betreft hun operatie deels afhankelijk zijn van feiten over S noemt hij ‘subject-sensitief’. Merk op dat een regel zowel spreker als subject-sensitief kan zijn. Zo is de regel van de gelijkenis zowel spreker als subject-sensitief. Verder is bijvoorbeeld de regel van de aandacht spreker-sensitief terwijl de regel van de actualiteit alléén subject-sensitief is. Cohen laat zien dat de spreker-sensitiviteit van de regel van de gelijkenis een oplossing biedt voor een probleem dat Lewis in zijn artikel stelt ten aanzien van de feitelijke toepassing van deze regel. Lewis ziet zich namelijk genoodzaakt om een ad hoc uitzondering toe te laten op zijn regel van de gelijkenis. Het feit dat twee mogelijkheden niet door het bewijsmateriaal van S geëlimineerd worden geldt niet als een opvallende overeenkomst tussen beide overeenkomsten. Deze uitzondering voorkomt het type scepticisme dat Lewis wil vermijden. Het is echter volgens Cohen niet nodig om deze ad hoc uitzondering op de regel van de gelijkenis te accepteren voor het vermijden van het soort scepticisme dat Lewis wil ontwijken. De spreker-sensitiviteit van de regel van de gelijkenis is hiervoor al voldoende omdat het in een strikt alledaagse context voor de spreker helemaal niet opvallend is dat bepaalde vergezochte sceptische mogelijkheden niet door het gegeven bewijsmateriaal geëlimineerd worden. Voor de spreker komen dergelijke vergezochte sceptische mogelijkheden dus helemaal niet opvallend overeen met de actuele situatie. Deze onwaarschijnlijke foutsituaties kunnen door de spreker dus passend genegeerd worden. Hij kan daarom in de genoemde alledaagse context naar waarheid allerlei kennistoeschrijvingen doen. De vlucht van Lewis in een ad hoc uitzondering op zijn gelijkenisregel is volgens Cohen dus onnodig.

Nu kan het loterijprobleem in beginsel worden opgelost door alleén gebruik te maken van de subject-sensitiviteit van de regel van de gelijkenis. Dat S niet weet dat zijn lot verliest volgt uit het feit dat S aan een eerlijke loterij deelneemt zodat de mogelijkheid dat zijn lot wint overeenkomst vertoont met de actuele situatie en dus niet passend genegeerd kan worden. Om echter de dreiging van een totaal scepticisme af te wenden en bovendien de door Lewis besproken ‘arme Bill’ variant van het probleem van de loterij op te lossen is wel een beroep op de spreker-sensitiviteit van de gelijkenisregel nodig. Zo kan de claim van de scepticus dat al onze alledaagse kennistoeschrijvingen onwaar zijn met een beroep op de spreker-sensitiviteit van de regel van de gelijkenis weerlegd worden. Vergezochte onwaarschijnlijke mogelijkheden zijn namelijk niet relevant in een alledaagse context omdat dit soort mogelijkheden voor de spreker en toehoorders van deze context niet opvallend overeenkomen met de actualiteit. In een dagelijkse context kunnen sceptische mogelijkheden door de spreker en toehoorders dus passend genegeerd worden. In gewone alledaagse contexten kunnen wij daarom nog steeds naar waarheid allerlei kennistoeschrijvingen doen. De sceptische aanval slaagt dus alleén voor sceptische contexten ofwel contexten waarin voor de spreker en toehoorders vergezochte tegenvoorbeelden wel opvallend overeenkomen met de actuele situatie. Door de spreker-sensitiviteit van de regel van de gelijkenis wordt het scepticisme dus beperkt tot sceptische contexten. Ook de ‘arme Bill’ variant van het loterijprobleem wordt opgelost met een beroep op de spreker-sensitiviteit van de regel van de gelijkenis. Deze variant van het loterijprobleem gaat uit van een context waarin we intuïtief weten dat Bill nooit rijk zal worden. Hieruit volgt dat we eveneens weten dat hij de loterij verliest omdat ook volgens Lewis alle kennis is gesloten onder implicatie. Dit lijkt problematisch omdat in het standaard loterijprobleem S niet weet dat hij de loterij verliest. Met een beroep op de spreker-sensitiviteit van de gelijkenisregel laat Lewis volgens Cohen echter correct zien dat we in het geval van de ‘arme Bill’ variant van het loterijprobleem wel weten dat Bill de loterij verliest. In deze context komt namelijk de mogelijkheid dat Bill de loterij wint voor ons als sprekers helemaal niet opvallend overeen met de actuele situatie. Wij kunnen deze mogelijkheid dus passend negeren en weten daarom inderdaad dat Bill de loterij verliest. Op het eerste gezicht lijkt Lewis ook het Gettier-probleem opgelost te hebben. Zo leert S de tijd niet kennen door toevallig het juiste tijdstip van een stilstaande klok op te pikken omdat voor ons als sprekers en toehoorders de mogelijkheid dat de stilstaande klok een fout tijdstip laat zien opvallend overeenkomt met de actuele situatie en daarom door ons niet passend genegeerd kan worden. De spreker-sensitiviteit van de regel van de gelijkenis ondermijnt volgens Cohen echter de door Lewis gegeven oplossing van het Gettier-probleem. Stel dat S op een heuvel een sterk op een schaap lijkende rots ziet en daardoor gelooft dat er op die heuvel een schaap staat. Stel dat er geheel toevallig vlak achter de rots inderdaad een schaap staat. Voor ons als sprekers en toehoorders is de overeenkomst tussen de actuele situatie van S en de mogelijkheid van een schaaploze heuvel (waarop genoemd rotsblok ligt) opvallend. S weet dus niet dat er een schaap op de heuvel staat. Tot zover lijkt Lewis’ benadering van het Gettier-probleem succesvol. Voor een spreker A die vlak naast S staat hoeft genoemde overeenkomst echter helemaal niet opvallend te zijn. Het kan immers zo zijn dat A helemaal niet op de hoogte is van het feit dat S slechts een rots ziet dat op een schaap lijkt. In dat geval kan A dus naar waarheid zeggen dat S weet dat er een schaap op de heuvel staat. Deze uitkomst is volgens Cohen niet aanvaardbaar. Hij meent dat in géén enkele context aan S kennis kan worden toegeschreven indien S zich in een Gettier-situatie bevindt. De uitspraak ‘S weet dat er een schaap op de heuvel staat’ is volgens Cohen namelijk in geen enkele context waar omdat S zich vergist en louter bij toeval een ware overtuiging verkrijgt. Kennistoeschrijvingen in een Gettier-situatie zijn volgens Cohen dus voor iedere context onwaar. In tegenstelling tot de problemen van het scepticisme en die van de loterij slaagt de contextualistische aanpak van Lewis er dus niet in om het Gettier-probleem op te lossen. De spreker-sensitiviteit van Lewis’ regel van de gelijkenis is hiervoor zoals gezegd volgens Cohen verantwoordelijk. Nu zou ervoor gekozen kunnen worden om deze regel zodanig te formuleren dat zij (net zoals de regel van de actualiteit en de regel van de overtuiging) alleén subject-sensitief is. Dit wordt bereikt door niet langer te eisen dat de overeenkomst tussen beide gegeven mogelijkheden opvallend is voor de spreker en de toehoorders van de context. We verkrijgen zo een louter subject-sensitieve gelijkenisregel waaruit volgt dat in geen enkele context aan een zich in een Gettier-situatie

bevindend subject S naar waarheid kennis kan worden toeschreven. Deze stap is echter onwenselijk omdat zoals gezegd de door Lewis gegeven oplossing van het probleem van het scepticisme en van de arme Bill variant van het loterijprobleem een beroep vereisen op de spreker-sensitiviteit van de regel van de gelijkenis. Zonder deze spreker-sensitiviteit beschikken we dus niet langer over een oplossing voor beide problemen. Cohen merkt overigens op dat met een louter subject-sensitieve gelijkenisregel het probleem van het scepticisme alsnog oplost wordt door op deze regel de door Lewis voorgestelde ad hoc uitzondering te maken. Toevoeging van deze ad hoc uitzondering laat bovendien de oplossing van het Gettier-probleem ongemoeid. Toch biedt het poneren van een louter subject-sensitieve regel van de gelijkenis in combinatie met Lewis' ad hoc uitzondering geen uitkomst. De arme Bill variant van het loterijprobleem blijft zo namelijk onopgelost. De overeenkomst tussen de mogelijkheid dat arme Bill de loterij wint en de mogelijkheid dat arme Bill deze loterij verliest is immers niet slechts gebaseerd op het feit dat beide mogelijkheden niet door ons bewijsmateriaal worden geëlimineerd. De mogelijkheid dat arme Bill de loterij wint mag in dat geval dus niet genegeerd worden zodat we helemaal niet weten dat hij de loterij verliest. Het poneren van een louter subject-sensitieve regel van de gelijkenis in combinatie met Lewis' uitzondering op deze regel biedt dus geen oplossing voor alle drie epistemologische problemen. Precies daarom dient deze aanpak verworpen te worden. Nog met een spreker-sensitieve regel van de gelijkenis, noch met een louter subject-sensitieve regel van de gelijkenis (al dan niet aangevuld met de door Lewis voorgestelde ad hoc uitzondering) kunnen de drie problemen dus worden opgelost. Cohen meent nu echter dat het in het geval van het Gettier-probleem niet plausibel is om ons te beroepen op spreker-sensitiviteit, terwijl we dat voor het probleem van het scepticisme en het probleem van de arme Bill variant van de loterij juist wel plausibel kunnen doen. In het eerste geval is volgens hem namelijk géén sprake van tegengestelde ofwel instabiele intuïties. Wij voelen intuïtief aan dat we in geen enkele context aan een subject S kennis kunnen toeschrijven van een propositie P indien S zich voor wat betreft P in een Gettier-situatie bevindt. Onze intuïties ten aanzien van de vraag of subject S al dan niet over kennis van P beschikt zijn dus niet tegengesteld en instabiel. In het geval van het probleem van het scepticisme en de arme Bill variant van het loterijprobleem hebben we wel tegengestelde ofwel instabiele intuïties. Voor wat betreft het probleem van het scepticisme voelen we enerzijds intuïtief aan dat het aannemelijk is om te stellen dat we niets weten (zodra we ons richten op sceptische tegenvoorbeelden). Anderzijds voelen we intuïtief aan dat we in ons normale dagelijkse leven juist over allerlei kennis beschikken. Met een beroep op spreker-sensitiviteit kunnen we dit fenomeen verklaren. In het eerste geval bevinden we ons als sprekers en toehoorders immers in een sceptische context waarin volgens de spreker-sensitieve regel van de gelijkenis sceptische tegenvoorbeelden niet genegeerd mogen worden en we dus inderdaad niet naar waarheid aan onszelf kennistoeschrijvingen kunnen doen. In het tweede geval bevinden we ons als sprekers en toehoorders in een normale alledaagse context waarin we vergezochte onwaarschijnlijke sceptische mogelijkheden volgens de spreker-sensitieve regel van de gelijkenis wel passend mogen negeren en dus aan onszelf naar waarheid kennistoeschrijvingen kunnen doen. Hetzelfde geldt voor de arme Bill variant van het loterijprobleem. Enerzijds voelen we intuïtief aan dat we niet weten dat Bill de loterij verliest. Anderzijds voelen we juist intuïtief aan dat we weten dat Bill nooit rijk zal worden en dus dat hij de loterij verliest. Ook hier kan dit fenomeen verklaard worden met een beroep op spreker-sensitiviteit. In het eerste geval komt de mogelijkheid dat Bill wint voor ons als sprekers en toehoorders opvallend overeen met de actuele situatie. Wij weten in het eerste geval dus inderdaad niet dat Bill de loterij verliest. In het tweede geval bevinden we ons in een heel andere context waarin de mogelijkheid dat arme Bill de loterij wint voor ons als sprekers en toehoorders juist helemaal niet opvallend overeenkomt met de actuele situatie. Wij mogen in dit geval dan ook de mogelijkheid dat arme Bill de loterij wint passend negeren zodat we in deze context juist wel weten dat arme Bill de loterij verliest. Het is dus inderdaad de spreker-sensitiviteit die voor beide genoemde problemen een verklaring biedt voor onze tegenstrijdige instabiele intuïties. Voor wat betreft het Gettier-probleem is echter geen sprake van tegenstrijdige instabiele intuïties. Daarom is volgens Cohen voor dit probleem een beroep op spreker-sensitiviteit niet plausibel. We hebben in dit geval geen spreker-sensitiviteit nodig omdat onze intuïtie ons eenduidig leert dat wij in géén enkele context aan een subject S in een

Gettier-situatie kennis mogen toeschrijven. De arme Bill variant van het loterijprobleem lijkt volgens Cohen daarom meer gemeen te hebben met het probleem van het scepticisme dan met het Gettier-probleem. In tegenstelling tot het Gettier-probleem is er immers zowel in de arme Bill variant van het loterijprobleem als in het probleem van het scepticisme sprake van tegenstrijdige instabiele intuïties.

Reflectie

Dit artikel laat vooral zien dat de problemen met het contextualisme nog groter zijn dan aanvankelijk gedacht. Cohen toont immers aan dat Lewis' uitwerking van het contextualisme er niet in slaagt om tegelijkertijd zowel het probleem van het scepticisme, het loterijprobleem (inclusief de 'arme Bill' variant) en de diverse instanties van het Gettier-probleem op te lossen. Om een totaal scepticisme af te wenden en bovendien de 'arme Bill' variant van het loterijprobleem op te lossen is namelijk een beroep vereist op de spreker-sensitiviteit van de gelijkenisregel. Precies deze spreker-sensitiviteit van de regel van de gelijkenis ondermijnt volgens Cohen echter de door Lewis gegeven oplossing van het Gettier-probleem. Daarom beschouw ik dit artikel als een nadere onderbouwing voor de gedachte dat het contextualisme geen adequate reactie is op de traditionele drie epistemologische problemen. Mijn nog nader uit te werken epistemologie geldt volgens mij juist wel als een valide antwoord op (vooral) het scepticisme.

4. Contrastive Knowledge (Schaffer)

Kernmomenten van de tekst

Volgens het contrastivisme is kennis een drievalige relatie (*s weet dat p in plaats van q*) in plaats van een binaire relatie (*s weet dat p*). De contrastivist meent namelijk dat er geen sprake is van kennis van *p* zonder te vragen: 'in plaats van wat?'. In zijn artikel wil Schaffer de contrastivistische visie op kennis nader ontwikkelen. Hiertoe geeft hij allereerst aan hoe kennistoeschrijvingen door ons worden gebruikt. Een kennistoeschrijving certificeert dat het subject in staat is om de vraag te beantwoorden. Het betreft een taaldaad ofwel een handeling die door het spreken gebeurd. De taalhandeling betreft het toekennen van een certificaat aan het subject door de kennistoeschrijver. Daarnaast gaat het om 'weten dat' en niet om 'weten hoe'. Verder is het daadwerkelijk goed beantwoorden van de vraag geen noodzakelijke voorwaarde en geen voldoende voorwaarde voor het in staat zijn om de vraag te beantwoorden. Aan dieren kunnen we immers ook bepaalde kennis toeschrijven en het toevallig goed gokken is nog geen kennis. De vraag verwijst naar de relevante opties in de context van toeschrijving. Schaffer geeft een aantal argumenten voor de door hem gegeven duiding van kennistoeschrijvingen. Zo sluit zijn duiding aan bij onze praktijk en is zij betrokken op waarheid. Dit laatste volgt uit het feit dat onderzoek onze methode van waarheidsvinding is in combinatie met het feit dat toeschrijvingen van kennis volgens zijn duiding gericht zijn op vragen en zo op het beoordelen van onderzoeken. Ook verklaart zijn duiding alternatieve duidingen (e.g. 'onweerstaanbare gronden' en 'goedgekeurde bronnen') door deze naar de vraag te relativieren. Wat geldt als grond of bron hangt immers af van de vraag. Bovendien is 'grond' niets anders dan een basis voor een antwoord op de vraag terwijl 'bron' niets anders is dan diegene die de vraag kan beantwoorden. Het risico van Schaffer's duiding is dat kennistoeschrijvingen ongeschikt kunnen worden wanneer ze in een andere dan de oorspronkelijke context worden gedaan. Dit geldt echter meer in het algemeen voor al onze beweringen. De drieledige vorm van de kennisrelatie ('*s weet dat p in plaats van q*' ofwel Kspq) waar Schaffer van uit gaat wijkt af van gangbare binaire ('*s weet dat p*' ofwel Ksp) vorm. De binaire structuur is wellicht gemeengoed geworden onder epistemologen omdat de oppervlaktestructuur van veel kennisclaims binair is. Deze structuur kan echter misleidend zijn. Bovendien bestaan er ook kennisclaims waarvan de oppervlaktestructuur niet binair (en soms zelfs expliciet contrastivistisch) is. De contrastivistische Kspq structuur sluit goed aan bij Schaffer's duiding van kennistoeschrijvingen omdat in deze vorm de vraag expliciet wordt meegenomen. Iedere goedgeformuleerde vraag kan namelijk als een meerkeuzevraag worden gerepresenteerd door de alternatieven *p* ('het juiste antwoord op de vraag') en *q* ('een disjunctie van de één of meerdere niet juiste antwoorden op de vraag'). Met de Kspq structuur kunnen we ook de

voortgang van onze onderzoeken modelleren en vervolgens meten. Er wordt namelijk vooruitgang in een onderzoek geboekt indien eerst alléén Kspq geldt en enige tijd later naast Kspq ook Kspw (met w ongelijk aan q). De Kspq structuur past ook goed bij onze perceptie. Waarneming is namelijk in de kern een vermogen tot het maken van onderscheid. Dit vermogen tot discriminatie is in de Kspq vorm verdisconteerd omdat p kan worden opgevat als de waargenomen stimulus en q begrepen kan worden als datgene waarvan p in de perceptie wordt onderscheiden. In tegenstelling tot Kspq is er niets in de binaire Ksp structuur dat rekenschap kan geven van de gevraagde opties, de status van het onderzoek en het discriminatoire karakter van onze perceptie. De binaire vorm doet bovendien geen recht aan partieel succes. Het lijkt uitgaande van de Ksp vorm namelijk niet verklaarbaar dat s weet dat p in plaats van q maar niet dat p in plaats van r. Indien Ksp is het namelijk onbegrijpelijk waarom s niet weet dat p in plaats van r en wanneer niet(Ksp) lijkt het juist onbegrijpelijk waarom s weet dat p in plaats van q. Schaffer gaat vervolgens in op de vraag hoe de kennisrelatie door kennistoeschrijvingen wordt uitgedrukt. Hiertoe maakt hij eerst een onderscheid tussen drie syntactische oppervlaktevormen van kennistoeschrijvingen. Een interrogatieve kennistoeschrijving kenmerkt zich door het gebruik van een wie, wat, waar, wanneer, hoe of waarom woord (e.g. "ik weet hoe laat het is"). Daarnaast zijn er kennistoeschrijvingen die gekenmerkt worden door gebruik van een substantief (e.g. "ik weet de tijd"). Een declaratieve kennistoeschrijving wordt gekenmerkt door het gebruik van het woord 'dat' (e.g. "ik weet dat het twaalf uur is"). Deze laatste, in de praktijk minst voorkomende, vorm heeft in de literatuur wellicht de meeste aandacht gehad omdat men tot dusver altijd aannam dat onze kennis een binaire structuur heeft. Een kennistoeschrijving drukt de kennisrelatie Kspq omdat zij een bepaalde vraag bevat. Het is deze vraag die ervoor zorgt dat de kennistoeschrijving als Kspq relatie kan worden weergegeven. Dit laat Schaffer voor elk van de drie genoemde oppervlaktevormen nader zien. Neem de interrogatieve kennistoeschrijving 'Ik weet wie de fiets gestolen heeft'. Deze toeschrijving bevat de vraag: 'Wie stal de fiets?'. Deze vraag wordt dan bijvoorbeeld gecodeerd door de alternatieven 'A stal de fiets' en 'B stal de fiets'. Stel dat A de fiets stal. Het antwoord p is dan 'A stal de fiets'. Het incorrecte alternatief q is dan 'B stal de fiets'. De kennistoeschrijving drukt zo dus inderdaad de Kspq relatie uit. Schaffer noemt drie tests die laten zien dat interrogatieve kennistoeschrijvingen inderdaad vraagafhankelijk zijn. Allereerst is q en daarmee dus een vraag bepalend voor de waarheidswaarde van elke interrogatieve kennistoeschrijving. Zo kan bijvoorbeeld 'Joe weet wie de spreker is' waar zijn indien de relevantie opties Bush en Janet Jackson zijn terwijl deze toeschrijving onwaar is indien de alternatieven Bush en 'de stand-in van Bush' zijn. Het subject s (Joe) en het antwoord p (Bush) zijn voor beide gevallen gelijk. Het waarheidswaardeverschil kan daarom worden verklaard door een verschil in q. In het eerste geval is q gelijk aan 'Janet Jackson' en in het tweede geval is q gelijk aan de stand-in van Bush. De kennistoeschrijving 'Joe weet wie de spreker is' drukt dus inderdaad Kspq uit. De tweede test betreft existentiële generalisatie. Uit het feit dat ik weet wie de fiets gestolen heeft volgt namelijk dat er sprake is van een vraag ('Wie heeft de fiets gestolen?') waarop ik het antwoord weet. De derde test maakt gebruik van substitutie. Indien ik weet wanneer Napoleon werd geboren en indien eveneens de vraag wanneer Napoleon werd geboren een historische vraag betreft, dan weet ik het antwoord op deze historische vraag. Dat ook kennistoeschrijvingen die een substantief gebruiken vraagafhankelijk zijn en dus de kennisrelatie Kspq uitdrukken volgt direct uit het feit dat dit tweede type toeschrijvingen ieder gereduceerd kunnen worden tot interrogatieve kennistoeschrijvingen. Zo is de toeschrijving 'Jan weet de tijd' semantisch equivalent met 'Jan weet hoe laat het is' en 'Ik ken de spreker' met 'Ik weet wie de spreker is'. De drie genoemde tests kunnen daarom ook gebruikt worden om de vraagafhankelijkheid te bevestigen van kennistoeschrijvingen die een substantief gebruiken. In het geval van declaratieve kennistoeschrijvingen wordt de vraag bepaald door de context. De context kan begrepen worden als een verzameling van relevante opties en fungert zo impliciet als vraag. De vraagafhankelijkheid van declaratieve kennistoeschrijvingen wordt ook door de drie besproken tests bevestigd. Schaffer geeft daarnaast nog vier extra argumenten voor de vraagafhankelijkheid van elke declaratieve kennistoeschrijving. Zo kunnen we volgens hem verwachten dat dit type toeschrijvingen vraagafhankelijk zijn omdat de andere twee soorten kennistoeschrijvingen dat ook zijn en het begrip kennis niet ambigu lijkt. Verder kan het semantische verschijnsel van 'focus' verklaard worden door

een beroep op de vraagafhankelijkheid van declaratieve kennistoeschrijvingen. Bij de toeschrijving ‘Ik weet dat *Jan* de fiets stal’ horen immers andere alternatieven (e.g. ‘*Jan* stal de fiets’, ‘*Piet* stal de fiets’) dan bij de kennistoeschrijving ‘Ik weet dat *Jan* de fiets *stal*’ (e.g. ‘*Jan* stal de fiets’, ‘*Jan* kocht de fiets’). Een andere focus resulteert dan ook in een andere door de kennistoeschrijving uitgedrukte kennisrelatie Kspq. Schaffer noemt zijn derde argument de ‘binding test’. Het is echter niet duidelijk wat hier nu precies mee bedoeld wordt. Het vierde argument betreft het verschijnsel van de expliciete contrasten. Het is duidelijk dat een declaratieve kennistoeschrijving vraagafhankelijk is wanneer haar oppervlaktestructuur al van de vorm ‘Ik weet dat p in plaats van q’ is. De stelling dat declaratieve kennistoeschrijvingen vraagafhankelijk zijn en dus de kennisrelatie Kspq uitdrukken is al met al dus stevig onderbouwd. De binaire oppervlaktevorm van declaratieve kennistoeschrijvingen is daarom meestal misleidend omdat er veelal sprake is van een impliciete contrasterende vraag. Zo is Moore’s uitspraak ‘Ik weet dat ik handen heb’ feitelijk niet binair. Afhankelijk van de context zijn de relevante alternatieven bijvoorbeeld ‘Moore heeft handen’ en ‘Moore heeft stompen’. Moore’s toeschrijving drukt dus toch de kennisrelatie Kspq uit. Schaffer verheldert vervolgens de kennisrelatie. Hij stelt dat Kspq dan en slechts dan als (i) p (ii) s heeft een bewijs dat p in plaats van q (iii) s is op basis van dit bewijs zeker dat p in plaats van q. De tweede conditie is een vorm van gelimiteerde onfeilbaarheid. De kennis van s is onfeilbaar omdat s een bewijs heeft dat p in plaats van q. Deze onfeilbaarheid is echter gelimiteerd omdat zij is verkregen door het op voorhand beperken van de relevante opties tot p en q. De derde conditie is op analoge wijze een vorm van gelimiteerde onbetwijfelbaarheid. Schaffer geeft twee argumenten voor zijn kennisdefinitie. Allereerst omvat zijn definitie van kennis inderdaad de mogelijkheid om de vraag te beantwoorden. Het subject s is immers in staat om de vraag ‘p of q?’ te beantwoorden indien p waar is (zodat de vraag correct is), s een bewijs heeft dat p in plaats van q (zodat s zijn onderzoek kan afronden) en bovendien s ook zeker is dat p in plaats van q (zodat s geen twijfel kent). Daarnaast lost de gegeven definitie door de genoemde gelimiteerde onfeilbaarheid veel epistemologische problemen op. Hierbij kan gedacht worden aan de loterij en het Gettier-probleem. Er zijn ook bezwaren tegen de kennisdefinitie. Stel P kan bewijzen dat het M was die is vermoord. P heeft echter geen bewijs dat D de moordenaar is. P kent D zelfs niet. Volgens de definitie weet P dan dat M is vermoord door D in plaats van dat J is vermoord door D. Dit lijkt in tegenspraak met onze intuïtie. Toch kan tegengeworpen worden dat P door eliminatie de vraag ‘werd M of J vermoord door D?’ kan beantwoorden en dus weldegelijk over genoemde kennis beschikt. Ook zou ervoor gekozen kunnen worden om een vierde conditie aan de definitie toe te voegen die stelt dat s positieve feilbare ondersteuning moet hebben voor p. Als tweede bezwaar kan genoemd worden dat de kennisdefinitie tot scepticisme leidt. Moore weet niet dat hij handen in plaats van stompen heeft omdat zelfs indien het aantal opties tot deze twee beperkt wordt het nog steeds zo kan zijn dat hij stompen heeft. Hij kan immers dromen dat hij handen heeft terwijl hij feitelijk stompen heeft. De definitie maakt kennis dus alsnog onmogelijk. Deze sceptische conclusie kan echter vermeden worden door een herformulering van de kennistoeschrijving. In het onderhavige voorbeeld kunnen we bijvoorbeeld opmerken dat Moore weet dat hij handen heeft in plaats van waarachtig waargenomen stompen. Door het kenmerk van de gelimiteerde onfeilbaarheid voorkomt de gegeven kennisdefinitie enerzijds de feilbaarheid van al onze kennis en anderzijds een radicaal scepticisme ten aanzien van al onze kennis. Vervolgens laat Schaffer zien hoe de door hem uitgewerkte contrastivistische kennistheorie helpt bij het oplossen van de afsluitingsparadox. Deze paradox betreft het gegeven dat de volgende drie uitspraken elk intuïtief aanvaardbaar lijken, terwijl ze gezamenlijk contradictor zijn: (1) Moore weet dat hij handen heeft (2) Moore weet niet dat hij geen BIV is (3) Indien Moore niet weet dat hij geen BIV is, dan weet hij niet dat hij handen heeft. Een scepticus ontket (1), een dogmaticus ontket (2), iemand die ontket dat kennis onder implicatie gesloten is ontket (3) en de contextualist ontket dat uit (2) en (3) de negatie van (1) volgt. Schaffer laat zien wat hij aan elk van deze vier tegenwerpingen bezwaarlijk vindt. De ontkenning van (1) en (2) vindt hij feitelijk absurd. Tevens is zowel de sceptische als de dogmatische positie niet voldoende onderscheidend. Deze posities negeren verschillen die voor ons belangrijk zijn. Zo zou een scepticus moeten stellen dat zowel ik als iemand die mij helemaal niet kent niet weet waar ik mijn auto heb neergezet omdat we allebei door een ‘evil genius’ bedrogen zouden kunnen worden.

Ik ben echter in een betere epistemologische situatie ten aanzien van de locatie van mijn auto dan iemand die mij niet kent. Schaffer vindt ook de ontkenning van (3) volstrekt absurd. Bovendien wordt deductie gekenmerkt door behoud van waarheid. Hieruit moet wel volgen dat kennis is gesloten onder deductie. Tegen de contextualistische positie worden vier bezwaren genoemd. De compatibiliteit van (1) en (2) vindt Schaffer absurd. Daarnaast doet het contextualisme een te grote concessie aan zowel het scepticisme als het dogmatisme. Uitgaande van het contextualisme zouden we in een dagelijkse context veel te veel en in een sceptische context juist te weinig weten. De contextualist ontkomt er niet aan om in iedere context voor ons belangrijke epistemologische verschillen te negeren. Daarnaast zijn onze kennistoeschrijvingen veel stabieler dan het ‘manische’ contextualisme ons doet geloven. Het kan niet zo zijn dat we door een eenvoudige contextverandering ineens veranderen van dogmatici in sceptici. Ten slotte kan de contextualist de vooruitgang van onderzoek niet evalueren omdat deze vooruitgang gepaard gaat met contextverandering en daarom een stabiele contextinvariante notie van kennis vereist die het contextualisme niet levert. Het contrastivisme biedt wel een oplossing voor de paradox. Alledaagse kennis en sceptische twijfel betreffen verschillende contrasten. Moore weet dat hij handen in plaats van stompen heeft. Hij weet echter niet dat hij handen in plaats van BIV-handen heeft. De paradox wordt zo opgelost omdat uit sceptische twijfel niet de afwezigheid volgt van onze dagelijkse kennis. Beide zijn compatibel. De drie premissen moeten daarom als volgt geformuleerd worden: (1') Moore weet dat hij handen in plaats van stompen heeft (2') Moore weet niet dat hij handen heeft in plaats van dat hij een BIV is (3') Indien Moore niet weet dat hij geen BIV is in plaats van dat hij een BIV is, dan weet hij niet dat hij handen heeft in plaats van dat hij een BIV is. Elk van deze premissen is geldig en gezamenlijk zijn ze niet contradictoir. De contrastivist lost zo de paradox inderdaad op. Daarnaast zijn de bezwaren tegen de positie van de scepticus, dogmaticus, ontkenner van het gesloten zijn van onze kennis onder implicatie en contextualist niet van toepassing op het contrastivisme. Zo verklaart het contrastivisme de plausibiliteit van (1), (2) en (3). Tevens respecteert zij voor ons belangrijke verschillen (zo weet ik dat mijn auto in Amsterdam in plaats van in Weesp is, terwijl ik niet weet dat mijn auto in Amsterdam is in plaats van dat ik slechts droom dat mijn auto in Amsterdam is). Het contrastivisme behoudt ook het gesloten zijn van onze kennis onder implicatie (immers, uit $p \rightarrow r$ volgt dat $Kspq \rightarrow Ksrq$ en uit $q \rightarrow w$ volgt dat $Kspw \rightarrow Kspq$). De door de contrastivist gegeven verklaring voor de ogenschijnlijke incompatibiliteit tussen de eerste en tweede premissie (welke zoals besproken is gebaseerd op een beroep op verschillende relevante contrasten) is bovendien te prefereren boven de contextualistische verklaring omdat de contrastivist niet hoeft toe te geven aan onwenselijk dogmatisme in de ene en ongewenst scepticisme in de andere context. De context onafhankelijkheid van (1') en (2') levert de stabiliteit van onze kennistoeschrijvingen die het contextualisme ontbeert. We zien zo eveneens dat onze alledaagse kennis (1') en sceptische twijfel (2') naast elkaar in dezelfde context kunnen bestaan. Zoals eerder al opgemerkt is het contrastivisme ook in staat om de voortgang van ons onderzoek te evalueren. Schaffer concludeert dan ook dat de paradox een artefact is van de binaire opvatting van kennis. De paradox ontstaat echter doordat (1) en (2) impliciet betrekking hebben op een verschillende vraag. Het contrastivisme lost dus de paradox op door de relevante vraag explicet op te nemen in onze conceptie van kenniscclaims. Aan het slot van zijn artikel gaat Schaffer beknopt in op de verschillende relaties tussen het contrastivisme en de diverse vormen van contextualisme. Deze relaties worden echter uitvoeriger behandeld in zijn artikel ‘From Contrastivism to Contextualism’. Er wordt daarom hier niet nader op deze relaties ingegaan.

Reflectie

Schaffer geeft in zijn artikel een betoog voor zijn contrastivistische stelling dat kennis begrepen moet worden als een drievoudige relatie $Kspq$ en niet als een binaire relatie Ksp . Zo geeft hij voorbeelden van fenomenen die met zijn contrastivisme wel en met de binaire opvatting van kennis niet verklaard kunnen worden. Ook laat Schaffer zien hoe met behulp van zijn contrastivistische duiding van kennis de ‘paradox van de afsluiting’ eenvoudig opgelost kan worden. Tevens toont hij aan waarom de door het contextualisme geboden oplossing niet adequaat is. Dit doet Schaffer door een aantal bezwaren tegen het contextualisme te bespreken. De epistemologie die ik wil gaan ontwikkelen als antwoord op

vooral het scepticisme is geen vorm van contextualisme en levert naar mijn mening wel een adequate oplossing voor de afsluitingsparadox. Schaffer's artikel sluit in dit opzicht dus aan bij mijn project. Schaffer's contrastivismus vormt echter ook een uitdaging voor mijn project. De epistemologie die mij voor ogen staat is namelijk evenmin een vorm van contrastivismus. De notie van epistemologische rechtvaardiging die ik wil uitwerken is namelijk geheel binair van aard. Het gaat mij immers om het achterhalen van de epistemologische condities waaronder ik als mens gerechtvaardigd ben om te geloven *dat p* en dus niet om de vraag onder welke voorwaarden ik als mens gerechtvaardigd ben om te geloven *dat p in plaats van q*. Het is belangrijk om te laten zien dat het contrastivismus uiteindelijk ook geen houdbare positie is.

5. From Contrastivism to Contextualism (Schaffer)

Kernmomenten van de tekst

In dit artikel zal Schaffer betogen dat het contrastivismus te prefereren is boven het contextualisme omdat het contrastivismus volgens hem alle belangrijke problemen van het contextualisme oplost. De contextualist stelt volgens Keith DeRose dat de waarheidscondities van kennishypothesen afhangen van de context waarin ze worden geuit. Deze variabiliteit ofwel contextafhankelijkheid wordt bovendien deels veroorzaakt door de in kennishypothesen voorkomende kennistheoretische termen zoals 'kennen'. Deze termen zijn volgens het contextualisme namelijk indexicalen. Dit betekent uitgaande van David Kaplan's model voor indexicalen dat met epistemologische termen zoals 'weten' een invariante functie is geassocieerd die iedere context afbeeldt op een voor die context geldende inhoud. Op deze manier kan de ene spreker naar waarheid kennis van een bepaalde propositie *p* toeschrijven aan een subject *S*, terwijl een andere spreker naar waarheid kan beweren dat *p* niet gekend wordt door *S*. Er is immers sprake van verschillende contexten zodat de term 'kennen' in beide gevallen naar een andere semantische inhoud kan verwijzen. Beide claims kunnen dus verschillende proposities uitdrukken. De vraag is nu welk invariant 'karakter' ofwel welke functie met de term 'kennen' is geassocieerd. Lewis stelt dat *S* propositie *P* kent dan en slechts dan als het bewijsmateriaal van *S* elke niet-*P* mogelijkheid elimineert – Psss! – behalve voor die mogelijkheden die we passend negeren. De context bepaalt welke mogelijkheden passend genegeerd kunnen worden en dus welke mogelijkheden 'relevant' zijn. Het 'karakter' dat met de term 'kennen' is geassocieerd betreft zo dus de functie die voor elke context aangeeft welke mogelijkheden voor die context relevant zijn. Schaffer noemt drie argumenten voor deze vorm van contextualisme. Zo zou het contextualisme sceptische aanvallen op onze alledaagse kennis succesvol afslaan. De scepticus heeft immers alleén gelijk in ongewone sceptische contexten waarin allerlei zeer onwaarschijnlijke vergezochte mogelijkheden niet passend genegeerd worden. In onze gewone dagelijkse contexten worden sceptische mogelijkheden echter passend genegeerd. Wij kunnen in onze alledaagse contexten dus naar waarheid allerlei kennistoeschrijvingen doen, zoals de bewering dat we weten dat we handen hebben. Het contextualisme zou ook de ongrijpbaarheid van onze kennis verklaren. Deze ongrijpbaarheid kan namelijk worden verklaard door contextverandering als gevolg van het onder de aandacht brengen van voorheen passend genegeerde mogelijkheden. Zo kan een kennishypothese in de nieuwe context ineens onwaar in plaats van waar zijn. Daarnaast zou het contextualisme aansluiten bij het meerkeuzevraag karakter van onze kennis. Zo kan verklaard worden waarom bijvoorbeeld de kennishypothese 'S weet dat *p*' waar is indien *q* het enige relevante alternatief is, terwijl deze kennishypothese juist onwaar is wanneer *r* het enige relevante alternatief was geweest. De contrastivist ontket dat kennis een binaire relatie is van de vorm *Ksp*. Het woord 'kennis' duidt een drievoudige relatie *Kspq* aan, waarbij *q* de contrastpropositie wordt genoemd. Schaffer behandelt het woord 'kennis' ook op lexicografisch (en dus syntactisch) niveau als een drievoudige relatie. Voor de stelling dat *q* syntactisch reëel is geeft hij vijf argumenten. Zo bestaan er overduidelijk contrasterende kennistoeschrijvingen, zoals 'Jan weet dat Piet de fiets in plaats van de auto gestolen heeft'. Het is dus incorrect om alleén te letten op binaire kennistoeschrijvingen van de vorm 'S kent *p*'. Daarnaast kan een ogenschijnlijk binaire kennishypothese zoals 'Jan weet dat het drankje Coke is' begrepen worden als 'In iedere test weet Jan dat het drankje Coke is' en dus als 'In test 1 weet Jan dat het drankje Coke in

plaats van Sprite is; in test 2 weet Jan dat het drankje Coke in plaats van Pepsi is;...'. Genoemde kennisclaim is dus toch syntactisch drievoudig. Door uit te gaan van het syntactische reële karakter van q kan ook het verschijnsel van 'elliptische toevoegingen' aan kennisclaims begrepen worden. Stel dat we zeggen 'S1 weet p' en vervolgens opmerken 'S1 weet p, en S2 ook'. Dit kunnen we inderdaad zeggen wanneer er een contrastpropositie q impliciet gebleven is waarvoor K(S1)pq en K(S2)pq. Ook kan het verschijnsel van 'focus' verklaard worden. Bij de kennisclaim 'Ik weet dat *Jan* de fiets stal' hoort immers een andere contrastpropositie q (e.g. 'Piet stal de fiets') dan bij de kennistoeschrijving 'Ik weet dat *Jan* de fiets *stal*' (e.g. 'Jan kocht de fiets'). Een andere focus resulteert dan ook in een andere door de kennistoeschrijving uitgedrukte kennisrelatie Kspq. Tenslotte kunnen ogenschijnlijke oppervlakteparadoxen zoals 'S weet dat p' en 'S weet niet dat p' opgelost worden door erop te wijzen dat hier sprake is van twee verschillende contrastproposities. Het eerste geval moet dan bijvoorbeeld begrepen worden als 'S weet dat p in plaats van r', terwijl het tweede geval de kennisclaim 'S weet niet dat p in plaats van w' betreft. In veel situaties is de contrastpropositie q niet expliciet gegeven. In dergelijke gevallen wordt q 'pragmatisch geconstrueerd' of bepaald door de alternatieven die in het kader van de vraagstelling of het onderzoek aan de orde zijn. Waarom zouden we echter geloven dat q daadwerkelijk bestaat? In de eerste plaats is al betoogd dat het syntactisch reëel zijn van q de beste linguïstische behandeling van kennisclaims lijkt op te leveren. Daarnaast verzoent het contrastivisme onze alledaagse kennis met sceptische twijfel. Door verschillende contrastproposities te onderkennen wordt onze dagelijkse kennis compatibel gemaakt met sceptische twijfel. Zo weet ik bijvoorbeeld dat ik handen in plaats van stompen heb (alledaagse kennis), terwijl ik niet weet dat ik handen in plaats van BIV-handen heb (sceptische twijfel). Bovendien kunnen bepaalde verschillen in de acceptatie van kennisclaims worden verklaard door verschillen in de aan de orde zijnde contrastproposities. Zo accepteren we bijvoorbeeld dat ik weet dat de klok correct 12.00 uur aangeeft in plaats van dat de klok correct 13.00 uur aangeeft indien ik naar een klok kijk die 12.00 aangeeft, terwijl ik niet weet dat de klok correct 12.00 uur aangeeft in plaats van dat de klok kapot is en een foutieve tijd aangeeft. Een ander voorbeeld betreft de verandering in acceptatie van een kennisclaim door een verandering van focus. Dit wordt verklaard doordat een andere focus resulteert in een andere contrastpropositie q. Het vierde en laatste argument betreft de constatering dat we met de Kspq structuur de vooruitgang van onderzoek kunnen meten. Er wordt namelijk vooruitgang geboekt indien eerst alleén Kspq geldt en enige tijd later naast Kspq ook Kspw (met w ongelijk aan q). Het door de contrastivist gehanteerde model voor het genereren van contextafhankelijke waarheidscondities van binaire kennisclaims (i.e. drievoudigheid) wijkt af van het model waarop het contextualisme is gebaseerd (i.e. indexicaliteit). In het geval van indexicaliteit wordt de contextafhankelijkheid veroorzaakt doordat het woord 'kennen' in verschillende contexten naar een andere semantische inhoud kan verwijzen. Deze verwijzing wordt bepaald door een met het woord 'kennen' geassocieerde contextinvariante functie die iedere gegeven context afbeeldt op een voor die context geldende semantische inhoud van het woord 'kennen'. In het geval van het contrastivisme wordt de contextafhankelijkheid echter gegenereerd door de afwezigheid van een expliciet gegeven contrastpropositie. Hier is dus de waarde van het relatum q variabel en niet de kennisrelatie zelf. Drievoudigheid is volgens Schaffer te prefereren boven indexicaliteit. Door uit te gaan van drievoudigheid kan de relatieve stabiliteit van niet-binaire kennisclaims ten opzichte van binaire kennisclaims beter verklaard worden. Niet-binaire kennisclaims zijn uitgaande van het model van drievoudigheid immers stabieler dan binaire kennisclaims omdat in niet-binaire kennisclaims de variabele factor (de contrastpropositie q) is gefixeerd. Indexicaliteit kan dit verschil in stabiliteit niet verklaren omdat voor beide typen kennisclaims de variabele factor (de kennisrelatie zelf) gelijk is. Met het contrastivistische model van drievoudigheid kunnen we bovendien beter de vooruitgang van onze onderzoeken bijhouden. Er wordt namelijk zoals eerder besproken voortgang in een bepaald onderzoek geboekt indien eerst alleén Kspq geldt en enige tijd later naast Kspq ook Kspw (met w ongelijk aan q). Het is daarentegen niet mogelijk om uitgaande van indexicaliteit de vooruitgang van onderzoek te meten. In ieder onderzoek verschuift de context immers voortdurend omdat er steeds nieuwe vragen aan de orde komen. Indexicaliteit kan hier niet mee omgaan omdat volgens dit model de denotatie van het woord 'kennis' niet constant is over verschillende contexten. Hierdoor is het niet

mogelijk om een contextinvariante score bij te houden op het niveau van het onderzoek zelf. Verder is drievaligheid te prefereren boven indexicaliteit omdat in het geval van indexicaliteit het woord ‘kennis’ een buitengewoon merkwaardige indexicaal is die niet of nauwelijks overeenkomt met één van de gangbare indexicalen zoals ‘ik’ of ‘daar’. Schaffer merkt in zijn artikel ook op dat het door het contrastivisme gehanteerde model voor het verdisconteren van alternatieven in de waarheidscondities afwijkt van het model waarvan de contextualist uitgaat. Volgens het contextualisme worden relevante alternatieven in de waarheidscondities verdisconterd door de met het woord ‘kennen’ geassocieerde contextinvariante functie. Deze functie geeft immers voor elke context aan welke mogelijkheden voor die context relevant zijn. In het geval van het contrastivisme worden relevante alternatieven in de waarheidscondities opgenomen door verschillende mechanismen om de contrastpropositie te ‘vullen’. Schaffer prefereert het contrastivistische model boven dat van het contextualisme. In de eerste plaats is het contextualistische model voor het genereren van relevante alternatieven diep mysterieus en in ieder geval veel onbegrijplicher dan het contrastivistische model. Zo zijn de door Lewis voorgestelde regels voor het bepalen van relevante alternatieven niet meer dan een willekeurig aandoend lijstje van op onduidelijke principes gebaseerde vuistregels die bovendien blootstaan aan allerlei verschillende tegenvoorbeelden. De contrastivistische linguïstische mechanismen voor het genereren van relevante alternatieven zijn daarentegen juist voldoende helder begrepen. Verder is het contrastivistische model voor het verdisconteren van alternatieven in de waarheidscondities beter in staat om de alternatieven te bemachtigen die middels het ‘in plaats van’-construct in contrasterende kennistoeschrijvingen zijn opgenomen. Deze alternatieven worden door het contrastivistische model immers onmiddellijk van de contrasterende kennisclaim afgelezen. Het contextualistische model voor het verdisconteren van alternatieven is echter blind voor deze in contrasterende kennisclaims voorkomende alternatieven. Zo verwijst bijvoorbeeld geen van Lewis’ regels naar de alternatieve mogelijkheden die door middel van de ‘in plaats van’-woordcombinatie in contrasterende kennisclaims gecodeerd zijn. In zijn artikel laat Schaffer ten slotte zien dat de manier waarop het contextualisme onze dagelijke kennis afschermt van sceptische twijfel verschilt van de wijze waarop het contrastivisme onze alledaagse kennis beschermt tegen sceptische aanvallen. De contextualist beschuldigt de scepticus van het negeren van de contextafhankelijkheid van de waarheidscondities van kennisclaims. In een sceptische context is de claim dat ik weet dat ik handen heb onwaar, terwijl in een meer alledaagse context deze claim juist waar is. De contrastivist beschuldigt de scepticus van het ongemerkt verschuiven van de contrastpropositie q . Ik weet dat ik handen in plaats van stompen heb, terwijl ik niet weet dat ik handen in plaats van BIV-handen heb. Schaffer geeft twee argumenten voor het prefereren van het contrastivistische verweer tegen sceptische aanvallen op de legitimiteit van onze alledaagse kennis. Het eerste argument noemt Schaffer het argument van ‘deductieve bescheidenheid’. Al onze kennis is volgens de contextualist gesloten onder implicatie. Hieruit volgt echter dat wij in een sceptische context helemaal niets weten over de externe wereld. Laat immers p een bewering over de externe wereld zijn (zoals ‘Daar staat een boom’). Laat BIV de bewering zijn dat ik een BIV ben. Nu geldt $p \rightarrow \neg BIV$. Omdat kennis gesloten is onder implicatie volgt hieruit $Kp \rightarrow K(\neg BIV)$. Door het toepassen van contrapositie volgt direct $\neg K(\neg BIV) \rightarrow \neg K(p)$. Volgens de contextualist weten wij in een sceptische context niet dat we geen BIV zijn, ofwel $\neg K(\neg BIV)$. Het antecedent van de implicatie $\neg K(\neg BIV) \rightarrow \neg K(p)$ is dus waar. Hieruit volgt direct dat $\neg K(p)$. In een sceptische context weten we dus inderdaad niets over de externe wereld, hetgeen volgens Schaffer erg ongeloofwaardig is. Verder weten wij in een alledaagse context volgens de contextualist dat we handen hebben. Uit de bewering ‘Ik heb handen’ volgt echter $\neg BIV$. Omdat volgens de contextualist al onze kennis gesloten is onder implicatie volgt hieruit dat we in een dagelijkse context ook weten dat we geen BIV zijn, hetgeen volgens Schaffer net zo ongeloofwaardig is. Beide voorbeelden van deductieve onbescheidenheid vinden we niet bij het contrastivisme. Zo is het bijvoorbeeld bescheiden om te beweren dat ik weet dat ik handen in plaats van stompen heb en dat ik niet weet dat ik handen in plaats van BIV-handen heb. Bovendien respecteert de contrastivist eveneens het gesloten zijn van onze kennis onder implicatie. Uit $p \rightarrow r$ volgt immers $Kspq \rightarrow Ksrq$ en uit $q \rightarrow w$ volgt $Kspw \rightarrow Kspq$. Met beide regels kunnen uit bescheiden kennisclaims bovendien alleén andere bescheiden claims worden afgeleid. Zo kan uit de bescheiden kennisclaim ‘Ik weet dat

ik handen in plaats van stompen heb' de wederom bescheiden claim 'Ik weet dat ik geen BIV ben in plaats van dat ik stompen heb' worden afgeleid. Het hebben van handen impliceert immers het geen BIV zijn. Onbescheiden kennisclaims (zoals de kennisclaim dat ik weet dat ik geen BIV in plaats van een BIV ben) kunnen met beide regels echter nooit uit bescheiden kennisclaims worden afgeleid. Het tweede argument voor het prefereren van het contrastivistische verweer tegen sceptische aanvallen op de legitimiteit van onze alledaagse kennis noemt Schaffer het argument van 'sceptische vrees'. Het woord 'kennen' is volgens het contextualisme een indexicaal. Sceptische argumenten negeren dit feit en zijn precies daarom onjuist. Dit contextualistische verweer maakt echter niet inzichtelijk waarom sceptische argumenten tegen onze alledaagse kennis zo bedreigend aanvoelen. Gangbare indexicalen zoals 'ik' of 'daar' resulteren immers nooit tot verwarring bij competente sprekers. Niemand raakt van indexicalen echt 'in paniek'. Alléén het contrastivisme verklaart waarom sceptische aanvallen zo bedreigend aanvoelen. Sceptische argumenten zijn volgens de contrastivist onjuist omdat de scepticus de verborgen contrastpropositie q negeert. Dit kan tot zeer grote verwarring bij competente sprekers leiden omdat verborgen variabelen gemakkelijk over het hoofd worden gezien. Door het ongemerkt verschuiven van q kan dus inderdaad een bedreigend paradoxaal gevoel ontstaan. Tot slot van zijn artikel concludeert Schaffer dan ook dat het contrastivisme te prefereren is boven het contextualisme. 'Kennen' is een drievalige relatie en geen indexicaal. Contextualistische inzichten zijn dan ook het best te begrijpen vanuit het kennistheoretische standpunt van het contrastivisme.

Reflectie

Schaffer geeft in zijn artikel een groot aantal argumenten voor zijn contrastivistische these dat kennis op zowel syntactisch als semantisch niveau moet worden beschouwd als een drievalige relatie. Hij neemt hiermee vooral stelling tegen de traditionele opvatting dat kennis een binaire relatie is. Verder gaat hij uitvoerig in op de fundamentele verschillen tussen het contrastivisme ('drievaligheid') en het contextualisme ('indexicaliteit'). Ook argumenteert Schaffer uitgebreid dat het contrastivisme geheel de voorkeur verdient boven iedere vorm van contextualisme. In grote lijnen is het belang van dit artikel voor mijn project dan ook vergelijkbaar met dat van zijn artikel 'Contrastive Knowledge'. Hij laat zien dat het contextualisme géén adequate positie is. Dit sluit goed aan bij mijn project omdat de epistemologie die ik voor ogen heb niet contextualistisch is. Tegelijkertijd stelt Schaffer mij voor een lastige uitdaging door te betogen dat 'kennis' (en dus 'rechtvaardiging') geen binaire relatie kan zijn. De epistemologie die ik wil articuleren is namelijk fundamenteel binair van aard.

7. Problems from Kant (*Van Cleve*)

Kernmomenten van de tekst

Hoofdstuk 1A: Een van de moeilijkste filosofische vragen betreft de vraag welk deel van de wereld haar bestaan dankt aan de werking van de menselijke geest en welk gedeelte van de wereld voor wat betreft haar bestaan onafhankelijk is van de menselijke geest. Het idealisme stelt dat de hele wereld voor haar bestaan afhankelijk is van de menselijke geest, terwijl volgens het realisme de wereld juist onafhankelijk van de menselijke geest bestaat. In Kantiaanse termen luidt de vraag welk deel van de wereld fenomenaal en welk deel van de wereld noumenaal is. De positie van Kant komt volgens James van Cleve (JvC) dicht in de buurt van het idealisme. Kant's positie valt echter niet samen met het idealisme omdat Kant beweert dat een deel van de wereld noumenaal is. Kant is echter volgens JvC wel een idealist voor wat betreft de hele in ruimte en tijd ervaren wereld.

Hoofdstuk 1B: Kant's beroemde 'copernicaanse wending' in de wijsbegeerde betreft zijn stelling dat objecten zich naar onze kennis voegen in plaats van omgekeerd. Indien we a priori weten dat object O eigenschap F heeft, dan heeft O deze eigenschap precies omdat wij dat zo bevatten. Het is dus niet zo dat wij dit bevatten omdat het inderdaad in werkelijkheid het geval is dat O F bezit. Volgens JvC kan een object O alléén voor wat betreft haar aard van ons afhangen indien dit object ook voor wat betreft haar bestaan van ons afhangt. De positie van Kant is daarom idealistisch. Ruimte en tijd zijn slechts

aanschouwingsvormen van de menselijke geest. De in ruimte en tijd gegeven objecten zijn slechts mentale voorstellingen. Alléén zo zijn volgens Kant a priori kennis en a priori concepten mogelijk.

Hoofdstuk 1C: Volgens Kant bestaan de verschijnselen (i.e. waargenomen voorwerpen en inwendige gevoelens) slechts als mentale representaties. Verschijnselen zijn dus geestelijke voorstellingen ofwel voor hun existentie afhankelijk van ons kenvermogen. Hun bestaan is dus volstrekt afhankelijk van de act van het mentaal voorstellen. Zij bestaan niet buiten de act van het mentaal representeren. De dingen-op-zichzelf en hun eigenschappen bestaan wel onafhankelijk van de menselijke geest. Nu zijn de voorwerpen in ruimte en tijd volgens Kant louter verschijnselen en géén noumena. Zij bestaan dus niet los van onze activiteit van het mentaal voorstellen. Volgens de traditionele ‘twee-werelden’ interpretatie van Kant’s transcendentaaal-filosofie zijn noumena en verschijnselen verschillende typen objecten. Veel Kant interpreten hangen tegenwoordig echter de ‘één wereld’ interpretatie aan. Er zou slechts sprake zijn van één klasse van objecten en ieder object kan vanuit twee invalshoeken worden beschouwd. Enerzijds als verschijnsel (ofwel in relatie tot ons kenvermogen) en anderzijds als ding-in-zichzelf (ofwel onafhankelijk van ons kenvermogen). Als verschijnsel bezit een object ruimtelijke en temporele eigenschappen. Als noumena bezit een object deze eigenschappen niet. JvC vindt deze uitleg van Kant te mysterieus. Hoe kunnen de eigenschappen van een object immers afhangen van het gezichtspunt waaronder het object wordt beschouwd? JvC verwerpt daarom de ‘één-wereld’ uitleg.

Hoofdstuk 1D: Verschijnselen zijn volgens de traditionele ‘twee-werelden’ interpretatie objecten die apart van de act van het mentaal voorstellen bestaan. Volgens de traditionele interpretatie verschillen de verschijnselen dus van de act van het representeren. Het moet daarom mogelijk zijn om beide van elkaar te scheiden. Hieruit volgt dat de verschijnselen los van de act van het mentaal representeren kunnen bestaan. Dit laatste is echter in tegenspraak met de opvatting van Kant. JvC verwerpt daarom eveneens de traditionele interpretatie. In plaats daarvan stelt JvC een eigen derde interpretatie van de verschijnselen van Kant voor. Verschijnselen zijn volgens hem virtuele objecten. Virtuele objecten hebben géén eigen wijze van bestaan. Wanneer wij zeggen dat een bepaald type virtueel object bestaat dan zeggen we eigenlijk dat er zich een bepaald soort mentale voorstelling voordoet. De uitspraak dat Jan zich van een bepaald verschijnsel bewust is betekent dus dat Jan op een bepaalde wijze gewaar wordt. Virtuele objecten kunnen optreden als het subject van een predicatie. We kunnen dus spreken over een rood object dat door Jan wordt waargenomen. De ontologische claim betreft dan echter de bewering dat Jan op rode wijze ofwel roodachtig waarneemt. Een virtueel object is dus een logische constructie met als ingrediënten de ervaringstoestand(en) van de waarnemer. De claim dat ik een object van type X waarneem is logisch equivalent met de claim dat ik op X-achtige wijze ervaar ofwel dat mijn gewaarwording van type X is. JvC meent dat alléén zijn eigen interpretatie van Kant’s verschijnselen begrijpelijk maakt waarom de verschijnselen niet buiten de waarnemingsact kunnen bestaan. Alléén zijn uitleg laat anders gezegd zien hoe ten aanzien van de verschijnselen het ‘esse est percipi’ beginsel begrepen kan worden. In het geval van de traditionele ‘twee-werelden’ interpretatie is het immers niet duidelijk waarom een verschijnsel onmogelijk los van de act van het waarnemen kan bestaan. Bovendien is het alternatief van Brentano (volgens welke de verschijnselen intentionele objecten zijn die niet actueel-bestaan, maar toch meer zijn dan niets) te mysterieus om echt serieus te nemen. JvC’s interpretatie verklaart ook waarom de verschijnselen zich naar onze kennis richten. De verschijnselen zijn als virtuele objecten immers logische constructies van onze cognitieve toestanden. Iedere waarheid over een verschijnsel is daarom afleidbaar uit één of meerdere waarheden over onze cognitieve toestanden. Kant is volgens JvC bovendien een fenomenoloog omdat alle waarheden over fysische voorwerpen afleidbaar zijn uit waarheden over toestanden van waarnemers. Ieder voorwerp in ruimte en tijd is immers een verschijnsel. Kant is echter ook een ‘noumenalist’ omdat er volgens hem ook nouema bestaan die niet fenomenologisch tot toestanden van waarnemers reduceerbaar zijn. Virtuele objecten bestaan als logische constructies alléén bij wijze van spreken en verschillen daarom van ‘bijkomstige objecten’ zoals sneeuwballen die wel een eigen wijze van bestaan kennen. Voor

allebei geldt echter dat hun bestaan en kenmerken afleidbaar zijn uit het bestaan en de kenmerken van hun constitutieve elementen. Kant's verschijnselen zijn virtuele en dus geen bijkomstige objecten.

Hoofdstuk 1E: Volgens het realisme bestaat de externe wereld onafhankelijk van onze kennis ervan. Volgens het idealisme hangt het bestaan van de externe wereld af van ons kenvermogen. De these dat het bestaan van de externe wereld afhangt van onze kennis kan op twee manieren worden begrepen. Bewustzijn-afhankelijkheid betreft de stelling dat externe objecten voor hun bestaan afhankelijk zijn van een mentale act waarin wij ons van deze objecten bewust zijn. Bewijs-afhankelijkheid betreft de stelling dat een extern feit alleen kan bestaan indien wij over een bewijs voor dat feit beschikken. Nu zijn 'sense data' bewustzijn-afhankelijk, terwijl sommige feiten over sense-data bewijs-onafhankelijk zijn. Andersom treffen we bewustzijn-onafhankelijkheid in combinatie met bewijs-afhankelijkheid bijvoorbeeld aan wanneer het verificationisme met het fysicalisme gecombineerd wordt. Volgens het traditionele idealisme zijn externe objecten bewustzijn-afhankelijk. Het hedendaagse anti-realisme stelt dat alle feiten van de wereld bewijs-afhankelijk zijn. Niets is anders gezegd waar zonder dat er bewijs voor is. Vanuit deze positie ben je dus een realist indien je van mening bent dat één van twee contradictoire onbewijsbare proposities over de wereld waar moet zijn. Soms wordt ook geëist dat het bewijs van dien aard moet zijn dat alles wat door dit bewijs ondersteund wordt ook waar is. In dat geval ben je dus ook een realist indien je het voor mogelijk houdt dat een voldoende bewezen theorie over de wereld toch onwaar is. Volgens JvC is Kant meer een traditionele idealist dan een anti-realist.

Hoofdstuk 2A: Een propositie is volgens Kant a priori indien voor haar rechtvaardiging geen beroep op onze zintuiglijke ervaring nodig is. Kant beweert niet dat we een a priori propositie ook zouden kennen indien we nooit enige zintuiglijke ervaring gehad zouden hebben. Zonder zintuiglijke ervaring zou ons kenvermogen immers nooit tot ontwikkeling zijn gekomen. Een a priori propositie wordt door Kant onzuiver genoemd indien tenminste één in de propositie voorkomend concept alléén uit de zintuiglijke ervaring kan worden verkregen. Verder noemt Kant een propositie empirisch ofwel a posteriori indien voor haar rechtvaardiging wél een beroep op de zintuiglijke ervaring nodig is. Een ware propositie p is volgens Kant noodzakelijk waar indien $\neg p$ onmogelijk is. Propositie p moet waar zijn. Het niet mogelijk is dat $\neg p$ waar is. Kant noemt een ware propositie contingent indien deze niet noodzakelijk waar is. Volgens Kant is een propositie a priori dan en slechts dan als zij noodzakelijk waar is. Evenzo is een propositie a posteriori dan en slechts dan als zij contingent is. Kant brengt nog een derde onderscheid aan. Een subject-predikaat propositie is analytisch indien het concept waarnaar de predikaat-term verwijst bevat in de definitie van het concept waarnaar de subject-term verwijst. Een propositie is synthetisch indien zij niet analytisch is. JvC noemt twee bezwaren tegen de door Kant gegeven definitie van analytische proposities. Het eerste bezwaar stelt dat Kant's definitie veel te subjectief is. Zo kan de één een andere definitie voor een bepaald concept hanteren dan de ander. Een beweerzin waarin naar dit concept verwezen wordt kan zo voor de ene persoon analytisch en voor een andere persoon juist synthetisch zijn. Dit is echter geen probleem omdat in dit soort gevallen in feite sprake is van twee verschillende proposities. Volgens een tweede bezwaar is Kant's definitie veel te beperkt. Zij geldt immers alléén voor proposities met een subject-predikaat vorm. Bovendien zijn er analytische subject-predikaat oordelen die niet aan Kant's definitie voldoen. Een voorbeeld betreft de propositie 'Alle niet-A zijn niet-AB' met AB de conjunctie van de concepten A en B. Kant geeft echter nog een tweede karakterisering van analyticiteit. Een propositie A is analytisch indien uit haar negatie $\neg A$ een formele contradictie (i.e. P en $\neg P$) kan worden afgeleid door alléén gebruik te maken van logische wetten en door definities geautoriseerde substituties van concepten. Deze tweede door Kant gegeven definitie van analytische proposities is niet vatbaar voor het tweede bezwaar.

Hoofdstuk 2B: Elk oordeel is volgens Kant analytisch a priori, synthetisch a posteriori óf synthetisch a priori. Kant ontkent dus het bestaan van analytische a posteriori oordelen. De belangrijkste vraag in Kant's 'Kritiek van de zuivere rede' betreft de vraag hoe synthetische a priori oordelen mogelijk zijn. Volgens Kant zijn rekenkundige en meetkundige oordelen synthetisch a priori. Hetzelfde geldt voor

bepaalde fundamentele principes in de natuurwetenschappen. JvC bespreekt een aantal voorbeelden van oordelen die volgens Kant synthetisch a priori zijn. (a) Het rekenkundige oordeel ‘ $7+5=12$ ’ is wat Kant betreft synthetisch a priori. De definitie van het concept ‘ $7+5$ ’ bevat immers het concept ‘ 12 ’ niet. Is echter de rekenkunde niet toch analytisch indien wij ons beroepen op Kant’s tweede definitie van analyticiteit? Zo heeft het logicisme gepoogd om getallen op zodanige wijze in logische termen te definiëren dat daarmee de hele rekenkunde uit louter logische wetten afgeleid kan worden. Tot dusver is het logicistische project echter niet volledig in haar opzet geslaagd. (b) Het meetkundige oordeel ‘Een rechte lijn is de kortste afstand tussen twee punten’ is wat Kant betreft ook synthetisch a priori. Het kwalitatieve concept ‘rechtes’ bevat immers het kwantitatieve concept ‘kortste afstand’ niet. Een rechte lijn wordt tegenwoordig gedefinieerd als de kortste afstand tussen twee punten in de gegeven ruimte. Genoemd meetkundig oordeel wordt in dat geval analytisch. Bovendien blijkt dan de stelling dat twee lijnen geen oppervlak kunnen insluiten niet langer a priori te zijn. Er bestaan namelijk niet-euclidische ruimten waarvoor deze stelling niet opgaat. Nu zou echter opgemerkt kunnen worden dat de betekenis van rechte lijn is veranderd waardoor dezelfde beweerzin ineens een andere propositie uitdrukt en er dus geen echt probleem voor Kant ontstaat. Het is dan ook mogelijk om het voor Kant op te nemen door een onderscheid te maken tussen relatieve rechtheid (i.e. een lijn in ruimte S is recht in S indien deze lijn de kortste afstand is tussen twee punten in S) en absolute rechtheid (i.e. een lijn is absoluut recht indien er geen ruimte bestaat waarin deze lijn niet recht is). De claim dat de euclidische meetkunde over absoluut rechte lijnen gaat wordt niet weerlegd door niet-euclidische resultaten voor lijnen die recht zijn in een bepaalde niet-euclidische ruimte. De meetkundige stelling dat twee absoluut rechte lijnen geen oppervlak insluiten kan dus nog steeds a priori synthetisch zijn. (c) Het oordeel ‘niets is tegelijkertijd geheel rood en groen’ is volgens Kant synthetisch a priori. Is het echter niet veeleer zo dat dit oordeel analytisch is? Neem bijvoorbeeld de definitie ‘x is rood := ... & x is niet groen & ...’. Genoemd oordeel is uitgaande van deze definitie inderdaad analytisch. Het probleem is echter dat de voorgestelde definitie oneindig veel conjuncten bevat. Bovendien ontstaat een circulariteit. Groen wordt hier immers gedefinieerd als ‘x is groen := ... & x is niet rood & ...’. In plaats daarvan zouden we rood en groen ostensief ofwel door aanwijzing kunnen definiëren. Het is dan echter nog steeds niet duidelijk waarom de bewering ‘niets is tegelijkertijd geheel rood en groen’ analytisch is. Het definiëren van kleuren door te verwijzen naar golflengten is ook problematisch. Het is vooralsnog immers niet duidelijk waarom de claim dat golven niet meer dan één golflengte hebben analytisch zou zijn. (d) Het oordeel ‘iedere kubus heeft twaalf zijden’ is volgens Kant synthetisch a priori. Dit oordeel is prima facie inderdaad niet analytisch omdat het concept ‘twaalf zijden’ niet in de definitie van ‘kubus’ voorkomt. Iemand die beweert dat genoemd oordeel analytisch is moet laten zien dat dit oordeel louter vanuit logische wetten en definities kan worden afgeleid. JvC laat in zijn boek uitvoerig zien hoe dit inderdaad gedaan kan worden. De claim is wat JvC betreft dus analytisch.

Hoofdstuk 2C: Volgens Quine is het helemaal niet duidelijk wat de betekenis zou moeten zijn van de termen ‘analytisch’ en ‘synthetisch’. In elk geval lijkt het begrip ‘analytisch’ geassocieerd te worden met een status van immuniteit. Quine stelt echter dat geen enkel oordeel immuun is voor herziening. Hij meent dan ook dat er helemaal geen analytische oordelen bestaan. Volgens Quine is de betekenis van het begrip ‘analytisch’ onduidelijk omdat dit begrip alléén kan worden verklaard met behulp van begrippen (zoals het concept ‘synoniem’) die voor wat betreft hun eigen verklaring een beroep op het concept ‘analytisch’ vereisen. Volgens JvC is het echter wel mogelijk om het concept ‘synoniem’ te verklaren zonder een beroep op het begrip ‘analytisch’. Twee termen zijn immers synoniem indien zij dezelfde betekenis hebben. Quine’s probleem met de betekenis van de term ‘analytisch’ lijkt dus niet gegrond. JvC is het ook niet eens met Quine’s stelling dat ieder oordeel redelijkerwijs verworpen kan worden en dat precies daarom analytische oordelen niet bestaan. In de eerste plaats hoeft het niet zo te zijn dat analytische oordelen nimmer redelijkerwijs verwerpbaar zijn. Zo is het denkbaar dat de ontkenning van Cantor’s naïeve comprehensie principe in een bepaalde situatie redelijkerwijs kan worden verworpen. Toch is de ontkenning van Cantor’s naïve comprehensie principe analytisch zoals de Russell paradox laat zien. In de tweede plaats zijn niet alle oordelen redelijkerwijs verwerpbaar.

Hierbij kan volgens JvC gedacht worden aan het oordeel ‘alle driehoeken hebben drie zijden’, de wet van de niet-tegenspraak of de bewering dat niet alle proposities tegelijkertijd waar en onwaar zijn.

Hoofdstuk 2D: De vraag of onze causale wetten (zoals ‘vuur veroorzaakt rook’) noodzakelijk of contingent zijn is volgens Hume onafhankelijk van de vraag of het algemene causale beginsel (‘elke gebeurtenis heeft een oorzaak’) noodzakelijk of contingent is. Volgens de standaard interpretatie stelt Hume dat zowel onze causale wetten als het algemene causale beginsel contingent zijn. Kant is het eens met Hume dat onze causale wetten contingent zijn. In tegenstelling tot Hume meent Kant echter dat het algemene causale beginsel noodzakelijk is. Hume’s argument voor de contingentie van het algemene causale beginsel kan als volgt gereconstrueerd worden: (a) Hume meent dat de negatie van elk a priori oordeel een contradictie impliceert. (b) Het algemene causale beginsel is dus geen a priori oordeel omdat haar negatie voorstelbaar is en precies daarom geen contradictie impliceert. Nu is het causale beginsel evenmin empirisch kenbaar omdat het hier een universele uitspraak betreft. Volgens Hume is het algemene causale beginsel dus überhaupt niet kenbaar. Kant is het echter niet met Hume eens dat de ontkenning van ieder a priori oordeel een contradictie oplevert. Dit geldt wat Kant betreft alleen voor analytische a priori oordelen. Er bestaan volgens Kant echter ook synthetische a priori oordelen. Ter verdediging van Hume bespreekt JvC nog twee andere interpretaties van Hume’s argument. Zo kan Hume menen dat de ontkenning van elk a priori oordeel een contradictie impliceert indien we naast logische wetten en definities ook gebruik mogen maken van zelf-evidente proposities. In dat geval neemt Hume dus ook aan dat er bepaalde synthetische a priori oordelen bestaan. Volgens een derde reconstructie maakt Hume in zijn argument alleen gebruik van de claim dat de ontkenning van iedere a priori propositie niet voorstelbaar is. Hume zou zich dus helemaal niet beroepen op de veronderstelling dat de negatie van elk a priori oordeel een contradictie impliceert. JvC levert ook kritiek op Hume’s argumentatie. Hume lijkt in de ‘Treatise’ namelijk niet meer te zeggen dan dat we ons voor elke gebeurtenis e en iedere oorzaak c kunnen voorstellen dat c niet de oorzaak is van e. Hieruit volgt echter niet dat de negatie van het algemene causale beginsel zelf voorstelbaar zou zijn.

Hoofdstuk 2E: Kant beweert niet alleen dat er a priori synthetische oordelen bestaan. Kant is ook van mening dat er a priori concepten bestaan ofwel concepten die niet zijn ontleend aan de ervaring maar desondanks toch van toepassing zijn op in de ervaring gegeven objecten (e.g. zijn twaalf categorieën). A priori concepten worden niet veroorzaakt door in de ervaring gegeven objecten (zoals in het geval van empirische concepten) en andersom veroorzaken a priori concepten evenmin de in onze ervaring gegeven objecten (zoals in het geval van de these dat de wereld uit de geest van God is ontstaan). A priori concepten lijken dus geen enkele causale relatie te hebben met de in onze ervaring gegeven objecten. Het werd voor Kant daarom steeds moeilijker om te doorgronden hoe a priori concepten van toepassing kunnen zijn op in onze ervaring gegeven objecten. Uiteindelijk zal Kant de oplossing van dit raadsel zoeken in de gedachte dat a priori concepten ervaring pas mogelijk maken. Hun toepasbaarheid is noodzakelijk om ervaring überhaupt te kunnen laten plaatsvinden. Onze ervaringen worden volgens Kant mede geconstitueerd door onze a priori concepten in plaats van andersom.

Hoofdstuk 3A: Kant’s argument vanuit de meetkunde voor zijn transcendentaal-idealisme wordt door JvC op de volgende wijze gereconstrueerd: (1) Wij kunnen ons onmogelijk een kubus met meer dan acht hoekpunten inbeelden (2) Uit 1 volgt dat kubussen met meer dan acht hoekpunten niet kunnen bestaan (3) De afleiding 1-->2 moet legitiem zijn omdat anders de incorrecte conclusie volgt dat wij geen meetkundige kennis bezitten (4) De afleiding 1-->2 is niet legitiem indien kubussen noumena zijn (5) Uit 3 en 4 volgt daarom dat kubussen geen nounema en dus mentale voorstellingen zijn. Dit argument kan vervolgens naar alle ruimtelijke figuren gegeneraliseerd worden. Alle in de ruimte gegeven objecten zijn dus mentale voorstellingen in plaats van dingen-op-zichzelf. Als bezwaar tegen 3 kan worden ingebracht dat visualisatie geen bron van meetkundige kennis is omdat meetkundige stellingen analytisch zijn óf alleen door empirische tests geconfirmeerd kunnen worden. Kant meent echter dat alle meetkundige stellingen synthetisch a priori zijn. Een tweede bezwaar betreft 4. Zou het

niet zo kunnen zijn dat zowel onze voorstellingen als de noumena geregeerd worden door dezelfde meetkundige wetten? In dit geval zijn kubussen noumena en is de afleiding 1-->2 nog steeds legitiem. Tegen dit bezwaar kan echter worden ingebracht dat het in dat geval slechts contingent waar is dat de afleiding 1-->2 waarheidsconservatief is. Kant zoekt echter naar voorwaarden voor het noodzakelijk geldig zijn van de afleiding 1-->2. Welnu, deze voorwaarde is precies dat meetkundige figuren alléén bestaan als mentale voorstellingen.

Hoofdstuk 3B: Het besproken argument vanuit de meetkunde sluit dus de leidende kerngedachte van Kant's transcendentiaal filosofie in. Wij kunnen uitsluitend *a priori* kennis verkrijgen van objecten die zich naar ons kenvermogen richten in plaats van andersom. Dit soort objecten moeten dan echter ook voor wat betreft hun bestaan van ons kenvermogen afhankelijk zijn.

Hoofdstuk 3C: Volgens Russell beweert Kant dat het noodzakelijk waar is dat kubussen acht hoekpunten bezitten omdat wij ons onmogelijk een voorstelling kunnen vormen van kubussen zonder acht hoekpunten. Onze cognitieve natuur is echter contingent omdat het mogelijk is dat onze cognitieve conditie aan verandering onderhevig is. Hieruit volgt nu dat de meetkundige wetten niet noodzakelijk zijn. Deze conclusie is echter absurd en dus is het argument van Kant volgens Russell incorrect. Nu kan betoogd worden dat uit de redenering van Russell alleen maar volgt dat de in onze actuele wereld geldende wetten van de meetkunde niet noodzakelijk noodzakelijk zijn. Uit het gegeven dat er een mogelijke wereld bestaat waarin onze cognitie afwijkt van de cognitie die wij in onze actuele wereld bezitten volgt immers dat er een mogelijke wereld bestaat waarin de in onze actuele wereld geldende meetkundige wetten niet noodzakelijk waar zijn. Kant beweert echter helemaal niet dat de in de onze actuele wereld geldende meetkundige wetten noodzakelijk noodzakelijk zijn. Hij beweert slechts dat de in de actuele wereld geldende meetkundige wetten *in onze wereld* noodzakelijk zijn. Deze minder vergaande claim wordt door Russell's redenering niet weerlegd. Russell's kritiek lijkt dan ook geen probleem voor Kant's argument op te leveren. JvC scherpt de kritiek op Kant's argument echter aan. Volgens Kant danken de meetkundige wetten hun noodzakelijkheid aan onze cognitieve conditie. Zij danken daarom ook hun waarheid aan onze constitutie. Uit het gegeven dat er een mogelijke wereld bestaat waarin onze cognitie afwijkt van de cognitie die wij in onze actuele wereld bezitten volgt dan ook dat er een mogelijke wereld bestaat waarin de in de actuele wereld geldende meetkundige wetten niet waar zijn. Hieruit volgt dat onze meetkundige wetten inderdaad niet noodzakelijk waar zijn zoals Russell betoogde. Nu zou Kant natuurlijk kunnen ontkennen dat onze cognitieve natuur contingent is. Volgens Moore ontstaan dan echter het probleem dat wij propositie 1 van het argument van Kant niet kunnen kennen omdat we helemaal niet kunnen weten dat ons cognitieve vermogen in alle mogelijke werelden precies hetzelfde werkt als in de huidige actuele wereld.

Hoofdstuk 3D: Volgens JvC faalt iedere poging om een verklaring voor 'noodzakelijkheid' te geven. Met het S4 axiomsysteem voor de modale logica kan weliswaar bewezen worden dat voor iedere noodzakelijk ware propositie p geldt dat het feit dat p noodzakelijk waar is volgt uit elke willekeurige propositie q. Er zou daarom gedacht kunnen worden dat we een verklaring voor 'noodzakelijkheid' kunnen geven door een bepaalde eigenschap F van proposities te kiezen en vervolgens te stellen dat p noodzakelijk waar is omdat Fp. Deze aanpak faalt echter omdat niet alle proposities met eigenschap F noodzakelijk waar zijn. Daarnaast is überhaupt elke verklaring van de vorm 'p is noodzakelijk waar omdat Fp' problematisch. De verklaring is namelijk niet valide indien Fp contingent is en onvolledig (of wellicht zelfs circulair) indien Fp noodzakelijk is. Toch is dit laatste volgens JvC niet het geval. Het zou immers zo kunnen zijn dat Fp als verklarende propositie voor de noodzakelijkheid van p kan worden geformuleerd zonder een beroep te doen op modale noties. Uit het feit dat Fp noodzakelijk is volgt immers niet dat F zelf een modale eigenschap is. Toch beweert JvC dat hij geen idee heeft welk niet-modaal kenmerk F de noodzakelijkheid kan garanderen van iedere propositie waarvoor F geldt.

Hoofdstuk 7A: Volgens Kant zijn de categorieën ofwel a priori verstandsbegrippen ‘objectief geldig’ ofwel constitutief voor de ervaren wereld. De ‘objectieve geldigheid’ van deze categorieën is volgens Kant namelijk een noodzakelijke mogelijkheidsvoorwaarde voor het bestaan van onze ervaringen. De vraag is echter wat Kant hier onder ‘onze ervaringen’ verstaat. Bedoelt Kant dat zijn 12 categorieën noodzakelijk zijn voor onze ervaringen in smalle (e.g. kleurvlekjes) of in rijke (e.g. huizen en bomen) zin? Alleen in het eerste geval kan zijn filosofie mogelijk een weerlegging van Hume’s scepticisme opleveren. Hume accepteert namelijk slechts het bestaan van smalle ervaringen (i.e. impressies).

Hoofdstuk 7B: Om de hierboven gestelde vraag te kunnen beantwoorden geeft JvC een overzicht van verschillende typen ervaring in volgorde van toenemende complexiteit: (e1) sensaties: modificaties van de toestand van het subject (e2) sensaties waarvan we ons bewust zijn (e3) intuïties: sensaties waarvan we ons bewust zijn en die betrokken zijn op een van ons verschillend intentioneel object en die zijn onderworpen aan onze zuivere aanschouwingsvormen ruimte en tijd (e4) intuïties die onder concepten zijn gebracht ofwel conceptuele ervaring (e5) intuïties die onder fysische-object concepten zijn gebracht ofwel objectuele ervaring [JvC stelt dat niet alle conceptuele ervaring ook objectuele ervaring is] (e6) Intuïties die we conceptualiseren als intuïties *van mij* [ten opzichte van e5 is e6 een alternatieve verbijzondering van e4] (e7) intuïties waarover wij oordelen vormen [volgens Kant is dit al geïmpliceerd in e4] (e8) intuïties waarover wij proposities kennen ofwel e7 aangevuld met waarheid en rechtvaardiging. Nu betreffen (e1) t/m (e7) in tegenstelling tot (e8) louter interne toestanden ofwel situaties binnen de geest van het subject. Zelfs een scepticus kan (e1)-(e7) dus niet betwijfelen. Kant’s filosofie kan daarom alléén eventueel een weerlegging van het scepticisme opleveren indien hij heeft laten zien dat zijn 12 categorieën noodzakelijk zijn voor minimaal één van de (e1)-(e7).

Hoofdstuk 7C: Kant’s transcendentale deductie bestaat uit een objectieve en een subjectieve kant. De objectieve deductie betreft de vaststelling van de ‘objectieve geldigheid’ van de categorieën en wordt door JvC als volgt weergegeven: (1) de ervaring van een object heeft een intuïtieve en conceptuele component (2) De conceptuele component kan alleen optreden indien de categorieën van toepassing zijn op het object [een concept gebruiken betreft namelijk oordelen en om te kunnen oordelen zijn de categorieën nodig] (3) Daarom zijn de categorieën van toepassing op alle objecten van de ervaring. De objectieve deductie toont dus aan dat de twaalf categorieën noodzakelijk zijn voor conceptuele ervaringen ofwel ervaringen van het type (e4). De objectieve deductie laat zo zien dat de categorieën noodzakelijk zijn voor (e4)-(e8). Deze deductie kan echter niet aantonen dat de categorieën eveneens noodzakelijk zijn voor (e3) of nog dunner vormen van ervaring. Kant beweert dan ook dat er niet-gecategoriseerde intuïties kunnen bestaan. Dit lijkt echter niet consistent met Kant’s latere bewering dat de twaalf categorieën noodzakelijk zijn voor alle bewuste vormen van ervaring [i.e. (e2)-(e8)] ofwel voor het bezitten van bewustzijn als zodanig. Het argument voor deze tweede verdergaande claim wordt echter gegeven door de subjectieve kant van Kant’s transcendentale deductie.

Hoofdstuk 7D: JvC reconstrueert de subjectieve deductie op de volgende wijze: 1. De collectie van alle representaties waarvan ik mij bewust ben heeft eenheid van apperceptie (eenheidspremisse) 2. Representaties hebben deze eenheid alleen als ze gesynthetiseerd zijn (synthesepremisse) 3. Deze synthese vereist de toepassing van de twaalf categorieën (categoriepremisse) 4. De twaalf categorieën zijn van toepassing op alle representaties waarvan ik mij bewust ben (conclusie).

Hoofdstuk 7E: In ieder subject zijn op elk moment één of meerdere representaties van externe dingen aanwezig. Onder een apperceptie moet een bewustzijnsact worden verstaan waarin één of meerdere representaties bevatten worden. Iedere apperceptie behoort tot één subject en elk subject heeft op ieder moment één of meerdere appercepties. Indien representatie r bevat is in apperceptie A en bovendien A tot subject S behoort, dan is r in S aanwezig. Laat R de collectie representaties zijn die op dit moment in subject S aanwezig zijn. Laat verder r een element van R zijn. We zeggen dat S zich van r bewust is indien in S een apperceptie plaatsvindt waarin alléén r bevat wordt. Een subject S is zich meestal niet

bewust van alle representaties in R. S is zich echter wel bewust van r indien r deel uitmaakt van een apperceptie van S. Een collectie representaties C heeft *eenheid van apperceptie* dan en slechts dan als in één apperceptie alle representaties van C bevatten worden ofwel dan en slechts dan als één ‘Ik denk’ zich hecht aan alle representaties van C. Uit het feit dat S zich van zowel r1 als r2 bewust is volgt niet dat {r1, r2} eenheid van apperceptie bezit. Het enige dat we weten is dat S een apperceptie A1 bezit die alléén r1 bevat en dat S een apperceptie A2 bezit die alléén r2 bevat. Hieruit volgt niet dat er nu een apperceptie A gegeven is die r1 en r2 bevat. De representaties in een collectie met eenheid van apperceptie zijn gerelateerd volgens de relatie U van ‘cognitieve saamhorigheid’. Er geldt dus dat $U(c_1, c_2, c_3)$ indien $C = \{c_1, c_2, c_3\}$ eenheid van apperceptie bezit. Kant’s *beginsel van de transcendentale eenheid van apperceptie* kan op verschillende manieren geïnterpreteerd worden. Het is zeer onwaarschijnlijk dat dit beginsel begrepen moet worden als de bewering dat aan de collectie van alle representaties die ik nu bezit of ooit bezeten heb eenheid van apperceptie toekomt. Het is ook onwaarschijnlijk dat Kant beweert dat aan de collectie van alle representaties die ik nu bezit eenheid van apperceptie toekomt. Het kan immers zo zijn dat er nu geen apperceptie plaatsvindt die alle representaties die ik nu bezit als één samenhangend geheel bevat. Precies om deze reden is het ook onwaarschijnlijk dat het beginsel stelt dat de collectie van alle representaties *waarvan ik mij bewust ben* eenheid van apperceptie bezit. Het is waarschijnlijk dat Kant met zijn beginsel bedoeld te zeggen dat er omstandigheden denkbaar zijn waaronder aan de collectie van representaties die ik nu bezit eenheid van apperceptie toekomt. Zijn beginsel stelt anders gezegd dat er een mogelijke wereld bestaat waarin aan de collectie van representaties die ik nu bezit eenheid van apperceptie toekomt. Deze laatste interpretatie van Kant’s beginsel is echter te zwak omdat Kant zo niet kan aantonen dat mijn huidige representaties aan de categorieën zijn onderworpen. Deze representaties hoeven in dit geval immers niet U-gerelateerd te zijn zodat het gewenste resultaat met behulp van de tweede en derde premissie niet kan worden afgeleid. JvC stelt daarom een afzwakking van de eenheidspremissie voor waarmee (samen met de overige twee premissen) het beoogde resultaat wél deduceerbaar is: Voor elke representatie r waarvan ik mij bewust ben bestaat er een andere representatie k met $U(r, k)$.

Hoofdstuk 7F: Een collectie van representaties is gesynthetiseerd indien deze collectie U-gerelateerd is gemaakt door het doorlopen van een heel specifiek door Kant beschreven driestaps proces. Iedere gesynthetiseerde collectie van representaties is dus noodzakelijk U-gerelateerd. De tweede premissie stelt dat omgekeerd ook elke U-gerelateerde collectie van representaties gesynthetiseerd is. Genoemd proces bestaat uit de volgende stappen (1) De in één apperceptie te verenigen representaties worden achtereenvolgens ieder separaat bevatten (2) Vervolgens worden in het geheugen beelden van de in stap 1 doorlopen representaties opgeslagen (3) Ten slotte worden genoemde beelden samengevoegd tot één apperceptie van alle representaties als onderling samenhangend geheel. Representaties die dienen als input voor een synthese proces zijn zelf vaak output van een voorafgaand synthese proces. De synthese premissie is géén analytische waarheid. JvC geeft drie bezwaren tegen deze tweede premissie. Het eerste bezwaar is fenomenologisch. Wanneer ik mij een lijnstuk voorstel ben ik mij helemaal niet bewust van een successievelijke generatie van de lijn door deze in mijn gedachten te tekenen. Ik stel mij eenvoudigweg de hele lijn ineens voor. Het tweede bezwaar is eveneens fenomenologisch. Kant’s premissie verklaart niet het enorme verschil tussen de manier waarop wij concluderen dat de minuten wijzer van een gegeven klok beweegt (inderdaad door toepassing van Kant’s synthese proces) en dat de seconden wijzer van deze klok beweegt (eenvoudigweg doordat wij deze wijzer ‘zien bewegen’ in plaats van deze conclusie af te leiden door toepassing van Kant’s synthese proces). Nu kan door Kant tegengeworpen worden dat het synthese proces in veel gevallen onbewust (‘blind’) plaatsvindt. JvC’s derde bezwaar is echter niet fenomenologisch. Hoe worden in stap 3 van het synthese proces de in de vorige stap verkregen geheugenbeelden tot één geheel samengevoegd? Hiervoor kan niet opnieuw een drievoudig synthese proces vereist zijn omdat in dat geval een oneindige regressie zou ontstaan. De enige andere mogelijkheid is dat deze samenvoeging in één mentale act plaatsvindt. In dat geval is er echter blijkbaar helemaal geen drievoudig synthese proces nodig omdat we hetzelfde met de originele representaties hadden kunnen doen. We moeten volgens JvC dan ook erkennen dat we gehelen van

afzonderlijke representaties bij aanvang al onmiddellijk als geheel kunnen bevatten in plaats van dat we deze gehelen eerst mentaal moeten synthetiseren vanuit de afzonderlijke samenstellende delen.

Hoofdstuk 7G: De derde premissie stelt dat synthese de toepassing van de categorieën vereist. Het syntheseproces is volgens Kant immers betrokken op oordeelsvorming en oordeelsvorming vereist de toepassing van de categorieën. Dit is echter geen voldoende precieze weergave van het argument van Kant voor zijn synthesepremisse. JvC reconstrueert Kant's argument voor de synthesepremisse als volgt: (i) Als oordeelsvorming de toepassing van de categorieën vereist, dan vereist synthese ook de toepassing van de categorieën (ii) Oordeelsvorming vereist de toepassing van de categorieën (iii) Dus synthese vereist de toepassing van de categorieën. Het is volgens JvC niet helemaal duidelijk waarom volgens Kant claim (i) geldt. Waarschijnlijk meent Kant dat in de derde stap van het syntheseproces gebruik wordt gemaakt van oordeelsvorming. Nu lijkt Kant soms oordeelsvorming eenvoudigweg te definiëren als het samenvoegen van representaties in één apperceptie. Uit deze definitie volgt direct dat U-gerelateerde representaties oordeelsvorming vereisen zodat Kant geen beroep hoeft te doen op 'synthese' voor het afleiden van de conclusie van de subjectieve deductie. Deze conclusie zou in dat geval immers al volgen uit de eenheidspremisse, de genoemde claim dat U-gerelateerde representaties oordeelsvorming vereisen en claim (ii). De hierboven gegeven definitie is echter niet correct. Zo kan ik twee separate representaties in één apperceptie verenigen zonder beide in een oordeel onderling te verbinden. Een andere poging om een beroep op synthese te vermijden zou zijn om oordeelsvorming expliciet op te nemen in de definitie van de U relatie. JvC heeft echter al betoogd dat de resulterende U relatie niet plausibel is omdat het samenvoegen van meerdere representaties in één apperceptie in veel gevallen geen enkele oordeelsvorming vereist. Volgens JvC heeft de metafysische deductie als doel om claim (ii) af te leiden. Het uitgangspunt is dat volgens Kant oordelen onderscheiden moeten worden van loutere associaties van ideeën. In een oordeel worden concepten met elkaar verbonden. Volgens Kant zijn de categorieën speciale concepten waarop wij een beroep moeten doen om twee of meer concepten in een oordeel met elkaar te verbinden. De verbinding vindt plaats door de concepten te subsumeren onder de bij het type oordeel horende categorieën. De categorieën zouden zo dus nodig zijn voor oordeelsvorming. Deze afleiding overtuigt echter niet. Waarom zouden wij om tot oordelen te komen immers niet *direct* concepten onder concepten kunnen subsumeren? Het lijkt helemaal niet nodig om een aparte klasse van speciale concepten te postuleren. Kant's metafysische deductie slaagt er dus niet in om claim (ii) te deduceren. Een ander bezwaar tegen de categoriepremissie is dat zij niet sterk genoeg is om te bewijzen dat de categorieën 'objectief geldig' zijn ofwel dat de categorieën echt van toepassing zijn *op de representaties zelf*. Het enige dat volgt uit de categoriepremissie (samen met de andere twee) is namelijk dat al mijn representaties verbonden zijn in op de categorieën gebaseerde oordelen ofwel dat ik noodzakelijk de categorieën toepas in al mijn oordelen over representaties. Uit het feit dat ik noodzakelijk de categorieën toepas in mijn oordeelsvorming over representaties volgt echter niet dat de categorieën ook noodzakelijk van toepassing zijn op (ofwel geïnstantieerd zijn in) deze representaties zelf. JvC meent dan ook dat Kant's subjectieve deductie er niet in slaagt om aan te tonen dat de objectieve geldigheid van de categorieën noodzakelijk is voor ervaring van type (e2).

Hoofdstuk 7H: Volgens Kant is een collectie representaties 'betrokken op een object' dan en slechts dan als aan deze collectie eenheid van apperceptie toekomt. Nu kan elke representatie waarvan we ons bewust zijn als een object beschouwd worden. In een bepaalde zin zijn representaties dus zelf objecten. Representaties (e.g. kleurvlekjes) zijn preciezer gezegd 'virtuele objecten' ofwel objecten wiens bestaan samenvalt met de mentale act van het voorstellen. Kant bedoelt met het woord 'object' echter iets anders wanneer hij stelt dat een collectie representaties op een object betrokken kan zijn. Kant meent dat bepaalde collecties van representaties ergens voor staan (e.g. een tafel). Het object is dan precies datgene waar zo'n collectie naar verwijst. Door objecten vertonen onze ervaringen zekere regelmatigheden. Onze ervaringen zijn dus niet lukraak ofwel willekeurig. Kant stelt dat een collectie van representaties X op een object betrokken is indien de representaties van X op een bepaalde wijze onderling gerelateerd zijn en bovendien voor ieder subject S dat zich van X bewust is geldt dat S met

behulp van aan S bekende voorspellingsregels kan voorspellen van welke collecties representaties S zich bewust zal worden wanneer S bepaalde acties verricht. Een representatie is dan betrokken op een object indien zij tot een op een object betrokken collectie van representaties behoort. Er wordt hier door Kant niet verondersteld dat objecten separaat bestaan als aparte entiteiten buiten de veelvuldigheid van onze representaties. Kant meent zelfs dat de uitspraak dat een bepaald object bestaat precies hetzelfde betekent als de uitspraak dat een bepaalde collectie van representaties betrokken is op een object volgens bepaalde onderlinge relaties en volgens bepaalde voorspellingsregels. Hoewel Kant niet beweert dat een object identiek is met een bepaalde collectie van representaties (of dat een object deels uit representaties bestaat) volgt uit voorgaande wel dat Kant een fenomenalist is. Volgens hem zijn objecten immers *logische constructies* uit representaties en dus reduceerbaar tot onze ervaringen. Objecten zijn voor wat betreft hun bestaan dus afhankelijk van onze ervaringen omdat representaties hun bestaan constitueren en zo dus mogelijk maken. Representaties zijn dus noodzakelijk voor het überhaupt bestaan van objecten in plaats van dat zij slechts noodzakelijk zijn voor het bezitten van kennis over al dan niet pre-existente objecten. Indien we verder veronderstellen dat volgens Kant de categorieën noodzakelijk zijn voor het optreden van representaties *volgens zekere patronen* volgt dat ook de categorieën noodzakelijk zijn voor het überhaupt kunnen bestaan van objecten in plaats van dat zij slechts noodzakelijk zouden zijn voor het kunnen kennen van al dan niet pre-existente objecten (zoals de objectieve transcendentale deductie vooral lijkt te willen aantonen). Kant beweert zelfs dat een verzameling inter-representatie relaties de grond vormt voor het op een object betrokken zijn van een collectie representaties dan en slechts dan als deze verzameling de grond vormt voor het bezitten van eenheid van apperceptie van de desbetreffende collectie. Hieruit volgt de hierboven genoemde stelling dat een collectie betrokken is op een object dan en slechts dan als zij eenheid van apperceptie bezit. JvC vindt deze stelling echter niet plausibel omdat hele chaotische onsamenvallende collecties niet op een object betrokken zijn en volgens hem toch U-gerelateerd kunnen zijn. Kant's synthese premissie (elke U-gerelateerde collectie is volgens bepaalde regels gesynthetiseerd) maakt de stelling wat JvC betreft niet plausibeler. De stelling zou nog kunnen worden verdedigd door een beroep op een gedachte die soms die van Kant zelf lijkt te zijn. Wij zouden zelf afdwingen dat de collecties van representaties waarvan wij ons bewust zijn betrokken zijn op een object. Wij zouden dus zelf relaties tussen representaties aanbrengen in plaats van bestaande inter-representatie relaties ontdekken. Deze gedachte vindt JvC echter ongeloofwaardig. Verder neemt JvC aan dat 'betrokkenheid op een object' te maken heeft met waarheidsgetrouwheid ofwel objectiviteit. Het gaat Kant volgens JvC namelijk om het verschil tussen "de zon in de lucht" en "slechts een zon in mijn geest". Volgens R. George gaat het Kant echter om intentionaliteit ofwel het verwijzen van onze al dan niet waarheidsgetrouwe ervaringen naar niet met de act van het ervaren samenvallende objecten. De vraag is volgens George dan ook hoe onze ervaringen vanuit niet-intentionele objectloze sensaties toch intentionaliteit kunnen verkrijgen. Het gaat Kant volgens George dus om het verschil tussen intentionele en niet-intentionele ervaringen en niet om het verschil tussen niet-gerechtvaardigde en gerechtvaardige (of onware en ware) claims. Volgens George zou Kant van mening zijn dat het verstand een noodzakelijke rol speelt bij het tot stand komen van referentie omdat representaties alléén kunnen verwijzen door opgenomen te worden in oordelen. Nu volgt uit Kant's subjectieve transcendentale deductie dat al onze bewuste ervaring de toepassing van de categoriale concepten vereist. Hoe moet in dit verband echter Kant's dictum "Intuïties zonder concepten zijn blind" begrepen worden? Uitgaande van de interpretatie van George wordt hier bedoeld dat intuïties zonder concepten onmogelijk naar objecten kunnen verwijzen (en dus geen intuïties in de zin van e3 zijn) in plaats van dat concepten eigenlijk alleen maar vereist zijn om te komen tot propositioneel gestructureerde kennis of dat concepten zelfs voor (e1) vereist zouden zijn. JvC noemt twee bezwaren tegen George's interpretatie dat Kant vooral op zoek zou zijn naar de fundering van intentionaliteit. In de eerste plaats neemt Kant zonder meer als vanzelfsprekend aan dat elke representatie zelf een object is. Dit kan echter alléén het geval zijn indien het voor hem ook volstrekt vanzelfsprekend is dat een andere toestand deze representatie als object heeft. De notie van intentionaliteit als zodanig lijkt voor Kant dus niet problematisch. Zijn probleem ligt dus eerder bij referentie *naar externe objecten* in plaats van bij verwijzing als zodanig. Daarnaast wijst JvC op

Kant's uitspraak dat de representaties die we afzonderlijk verkrijgen wanneer we rondom een huis lopen voor ons geen reden zijn om te concluderen dat de muren van het huis afzonderlijk bestaan. Deze uitspraak duidt volgens JvC ook op een interesse in objectiviteit in plaats van intentionaliteit. Kant heeft met zijn subjectieve transcendentale deductie willen aantonen dat (a) de toepassing van de categorieën noodzakelijk is voor het bewust ervaren van representaties. Stel nu (b) dat bovendien volgens Kant het toepassen van de categorieën voldoende is voor het op een object betrokken zijn van onze bewuste representaties. Uit (a) en (b) volgt dat al onze bewuste ervaring op een object betrokken moet zijn. Dit lijkt echter in strijd met het bestaan van dromen. De combinatie van (a) en (b) lijkt dan ook tot een te sterke conclusie te leiden en precies daarom geen adequaat argument tegen het scepticisme op te leveren. De subjectieve transcendentale deductie kan worden gehandhaafd door premissie (b) af te zwakken. Dit kan op drie manieren gebeuren: (b1) De in premissie b genoemde relatie 'betrokkenheid op een object' gaat over intentionaliteit en niet over objectiviteit (b2) Het gaat in premissie b niet over externe materiële objecten. Met 'object' wordt in premissie b bijvoorbeeld een kleurkleukje bedoeld of wellicht zelfs ons empirische zelf (b3) Slechts in sommige gevallen resulteert het toepassen van de categorieën tot een betrokkenheid op een object. Nu kan alléén (b3) samen met de subjectieve deductie een antisceptisch argument opleveren. Er lijkt uit beiden immers te volgen dat bewuste wezens in ieder geval soms in contact met externe objecten moeten staan. Een scepticus zou echter kunnen tegenwerpen dat we nooit kunnen weten op welke momenten dit het geval is. Tot slot van dit hoofdstuk gaat JvC in op Strawson's reconstructie van Kant's transcendentale deductie. Deze reconstructie berust volgens JvC niet op eerder besproken problematische aspecten (e.g. 'synthese' en 'metafysische deductie') en resulteert bovendien in de antisceptische conclusie dat wij een objectieve wereld ervaren. Op hoofdlijnen ziet de reconstructie van Strawson er als volgt uit: 1. CE ('een item kan alléén ervaren worden indien het onder een concept gebracht wordt') [een these waarmee Kant zeker zou instemmen gelet op zijn transcendentale deductie en die voor Strawson zelfs analytisch is ofwel geldt als definitie van wat als ervaring kan gelden] impliceert UC ('de reeks van elementen die constitutief is voor de ervaring van S moet zodanig zijn dat S weet dat er een subject bestaat waartoe al deze elementen als afzonderlijke ervaringen behoren'). 2. UC impliceert OT ('de elementen die de ervaring van S behelzen vormen een dusdanige eenheid dat zij ervaringen van een objectieve wereld betreffen'). Ervaring van een objectieve wereld bestaat uit de volgende kenmerken: Het is ervaring van objecten (1) die elk verschillen van hun ervaringsact (2) die voorkomen in oordelen waarvan de waarheidscondities iedere concrete ervaring transcendieren (3) die anders kunnen zijn dan zij lijken (4) waarvan de temporele orde kan verschillen van die van de ervaringen ervan. Kant zou volgens JvC onder een fenomenalistische interpretatie deze vier kenmerken accepteren: (1) virtuele objecten zijn als constructies uit ervaringen niet identiek met ervaringen. Ze zijn immers identiek aan niets! (2) De waarheid van het oordeel 'daar staat een huis' volgt niet uit één individuele ervaring, maar uit een heel patroon van onderling gerelateerde en te voorspellen ervaringsclusters (4) de muren van een huis zijn simultaan en de waarnemingen ervan niet. Strawson kiest zelf voor een realistische interpretatie van zijn vier kenmerken omdat volgens hem de objecten niet tot patronen van ervaringen gereduceerd kunnen worden. In tegenstelling tot veel andere interpretaties van Kant's subjectieve transcendentale deductie kiest Strawson niet de eenheid van apperceptie van onze bewuste ervaringen als startpunt en (een niet-analytische versie van) CE als conclusie. Hij kiest juist omgekeerd CE als startpunt en toont vervolgens eerst door contrapositie aan dat UC $\rightarrow$ OT. Laat een ervaring van subject S gegeven zijn waarvoor geen verschil bestaat tussen ervaren objecten en hun ervaringsacten. In dit geval kan S niet in één apperceptie alle objecten van zijn ervaring bevatten omdat deze ervaringsact onmiddellijk door de objecten wordt geabsorbeerd. Er bestaat immers in dit geval geen ervaringsact los van haar object. Precies daarom is er slechts een onsaamenhangende hoop van objecten. S kan dus niet weten dat er een subject bestaat die alle objecten in één bewustzijnsact bevat. De ervaring van S voldoet daarom evenmin aan UC. Nu toont Strawson eveneens aan dat OT rechtstreeks uit CE volgt. Stel immers dat er in een ervaring van een S geen act los van zijn object bestaat. Er bestaat in dit geval dus ook geen act die een object onder een concept brengt. De ervaring van S voldoet daarom evenmin aan CE. JvC werpt tegen dat in het geval van ~OT ook gesteld kan worden dat de objecten door de ervaringsacten

geabsorbeerd worden in plaats van andersom. Er kan dan wel probleemloos een act van apperceptie (of van conceptualisatie) aan deze acten worden toegevoegd. De twee afleidingen van Strawson lijken dus incorrect. Het tweede deel van de reconstructie betreft de afleiding van de implicatie $CE \rightarrow UC$. Laat S een CE -ervaring ondergaan. Het door S ervaren item verschilt dan noodzakelijk van de act van haar conceptualisering. Nu valt het ervaren item echter samen met haar ervaringsact omdat Strawson in zijn afleiding uitgaat van ‘sense-data’ (en dus $\sim OT$) ervaring. De act van conceptualisering betreft dan ook *de ervaring van* het item in plaats van het item zelf. De conceptualisingsact moet daarom de ervaring van het item *als ervaring* conceptualiseren. Om deze reden moet de conceptualisingsact de ervaring van het item herkennen als een met andere ervaringen in één subject verbonden ervaring. S ondergaat dus eveneens een UC -ervaring. JvC bespreekt drie bezwaren tegen deze afleiding. De premissie van de afleiding is ‘ $CE \& \sim OT$ ’ en niet CE omdat Strawson in zijn afleiding uitgaat van sense-data. Dit is echter geen probleem omdat OT ook volgt uit CE , ‘ $CE \& \sim OT \rightarrow UC$ ’ en ‘ $UC \rightarrow OT$ ’. Verder volgt uit het feit dat de act van conceptualisering *een ervaring van* een item betreft niet dat deze ervaring ook *als ervaring* geconceptualiseerd zou moeten worden. Ten derde nam Strawson in zijn afleiding van $UC \rightarrow OT$ aan dat in het geval van $\sim OT$ iedere ervaringsact direct door het desbetreffende object geabsorbeerd zou worden. In de afleiding ‘ $CE \& \sim OT \rightarrow UC$ ’ wordt echter het bestaan van een act van apperceptie aangetoond die niet door haar objecten wordt geabsorbeerd. Nu geeft Strawson echter nog een ander argument voor ‘ $UC \rightarrow OT$ ’. UC impliqueert dat ieder ervarend subject weet wat ervaring is en dus het onderscheid tussen schijn en zijn begrijpt. Hieruit volgt direct dat een ervarend subject begrip heeft van het concept van een *objectief object* ofwel een object dat anders kan zijn dan het lijkt. De conclusie van dit argument (‘ieder ervarend subject moet het concept van een objectieve wereld bezitten’) is echter veel zwakker dan de claim dat er ook daadwerkelijk een objectieve wereld bestaat. Deze ‘gap’ kan nu volgens Stroud worden gesloten met een beroep op het verificationistische principe dat we voor elk echt concept in staat zijn om te weten of het concept al dan niet van toepassing is door te verifiëren of wel of niet aan de toepassingscriteria van het concept wordt voldaan. Een dogmatisch scepticus kan dit principe echter accepteren en vervolgens opmerken dat we weten dat het concept van een objectief object niet van toepassing is. Strawson’s objectiviteitsargument bewijst dus niet het bestaan van een objectieve wereld.

Hoofdstuk 10A: Kant’s ding-in-zichzelf is niet afhankelijk van ons kenvermogen voor haar existentie en zijnswijze. Verschijnselen bestaan uitsluitend in de act van het mentaal voorstellen. Kant stelt dat (1) De wereld kent een noumenaal element omdat er geen verschijnselen kunnen zijn zonder iets dat verschijnt (2) Het noumenale element beïnvloedt ons. Het is de grond van onze ervaringen (3) Ruimte en tijd zijn fenomenaal (4) Noumena zijn voor ons onkenbaar omdat wij alléén kennis kunnen hebben van hetgeen in de ervaring gegeven is. Deze claims lijken onderling tegenstrijdig. Hoe kunnen wij uitgaande van (4) weten dat de noumena buiten ruimte en tijd zijn en dat zij bestaan? Hoe kunnen zij bovendien als niet-ruimtelijke en niet-temporele items onze voorstellingen veroorzaken? Hoe kan een noumena oorzaak zijn wanneer ‘oorzaak’ als categorie slechts op verschijnselen is betrokken?

Hoofdstuk 10B: JvC bespreekt twee traditionele bezwaren tegen het ding-in-zichzelf. (1) Het ding-in-zichzelf is volgens Kant onkenbaar. Toch bevat Kant’s werk veel claims over noumena. Volgens JvC is dit verwijtbaar maar niet contradictoir. De uitspraak ‘p, maar ik weet niet dat p’ impliqueert immers geen tegenspraak. Er zou wel een contradictie ontstaan zijn wanneer Kant gezegd zou hebben dat het onzinnig is om te spreken over noumena (‘p en spreken over p is onzinnig’ is contradictoir). Volgens JvC meent Kant weldegelijk dat wij bepaalde waarheden over noumena kunnen kennen (e.g. hun niet-ruimtelijke en niet-temporele karakter en hun gehoorzaamheid aan de wetten van de logica). Waarom bestaan er volgens Kant eigenlijk noumena? (a) Kant wil niet beweren dat de hele wereld slechts een mentale constructie is (b) De voor onze moraal noodzakelijke vrijheid kan alleen gevonden worden in een noumenale wereld (c) Kant wil zijn filosofie scherp van die van Berkeley onderscheiden. Bovendien zouden er zonder noumena alléén virtuele objecten ofwel acten van gewaarwording bestaan. De herkomst van deze acten is dan echter zeer problematisch. Er ontstaat immers een oneindige regressie

wanneer wij zouden beweren dat deze acten voor hun bestaan afhankelijk zijn van andere acten. Het alternatief is de onwaarschijnlijke claim dat acten tot bestaan kunnen komen door zelf-aanschouwing. Dit vierde argument is niet sterk omdat het bestaan van acten van gewaarwording eenvoudigweg kan gelden als postulaat. De wereld zou immers best geheel uit acten van gewaarwording kunnen bestaan. (2) De categorieën zijn alleen van toepassing op hetgeen *in* de ervaring is gegeven. Er kan dus niet worden beweerd dat noumena onze ervaringen veroorzaken. Hoe zouden we ons bovendien een niet-ruimtelijke en niet-temporele oorzaak moeten voorstellen? Kant maakt echter een onderscheid tussen geschematiseerde en zuivere categorieën. Geschematiseerde categorieën kunnen niet buiten ruimte en tijd worden toegepast omdat hun toepassingscondities temporeel zijn. Voor zuivere categorieën hoeft dit echter niet het geval te zijn. De zuivere categorie van oorzaak is het concept dat het bestaan van A de verklaringsgrond is voor het bestaan van B. In deze zin kunnen we stellen dat noumena de oorzaak zijn van onze ervaringen. Zo moet bijvoorbeeld ook de zuivere categorie ‘substantie’ (i.e. het concept dat een entiteit een niet-adjectivische zinswijze heeft) van toepassing zijn op noumena omdat anders een oneindige regressie van zinsmodi dreigt. Verder moeten de zuivere categorieën wel op noumena van toepassing zijn omdat we anders geen enkele ware bewering over noumena zouden kunnen doen. Dit zou echter contradictoir zijn omdat de bewering *dat we geen enkele ware bewering over noumena kunnen doen* in dat geval onwaar is zodat we wel een ware bewering over noumena kunnen doen. De vraag blijft echter hoe we ons moeten voorstellen dat niet-temporele en niet-ruimtelijke noumena optreden als verklaringsgrond voor onze ervaringen. Wellicht bestaan noumena toch in ruimte en tijd?

Hoofdstuk 10C: JvC bespreekt een aantal hedendaagse argumenten tegen het bestaan van entiteiten die voor wat betreft hun existentie of karakter onafhankelijk zijn van ons kenvermogen, onze taal of ons conceptueel schema. (1) Dingen-in-zichzelf zijn onkenbaar. We kunnen immers alleen iets over iets weten in zoverre we er in een cognitieve relatie mee staan. Daarom kunnen we niet weten hoe iets is los van onze cognitieve relatie ermee. Uit de onkenbaarheid van de dingen-in-zichzelf zou dan vervolgens volgen dat dingen-in-zichzelf niet bestaan. JvC vraagt zich af wat het betekent wanneer we zeggen dat we niet weten hoe iets is los van onze cognitieve relatie ermee. Er zou bedoeld kunnen worden dat het hebben van een dergelijke relatie een noodzakelijke voorwaarde is voor het weten hoe iets los van ons is. In dat geval zouden we het echter ook zonder zo’n relatie nog steeds bij het rechte eind kunnen hebben wanneer we iets beweren over een ding-in-zichzelf. (2) Dingen-in-zichzelf zijn onbeschrijfbaar en ondenkbaar. Stel immers dat we de wereld zoals we deze met onze concepten beschrijven contrasteren met de wereld die we aan onze concepten onderwerpen. Deze tweede wereld is dan onbeschrijfbaar en daarom ook ondenkbaar. JvC probeert door middel van een analogie echter te laten zien dat deze redenering incorrect is op dezelfde manier als de wijze waarop de redenering ‘Een substantie is zonder kwaliteiten omdat het datgene is dat kwaliteiten heeft’ onjuist is. (3) Elk spreken over een noumenale wereld is contradictoir. Iedere vorm van spreken sluit namelijk één of meerdere conceptuele schema’s in. We kunnen dus onmogelijk spreken over de wereld los van onze conceptuele kaders. Over dat wat onuitgesproken moet blijven kan dus niet gesproken worden. Het levert dan ook een tegenspraak op wanneer wij spreken over iets zoals het los van onze wijze van beschrijven zou zijn. Er bestaat daarom geen wereld los van onze beschrijvingen. Dit punt maakt ook Berkeley wanneer hij zegt dat het een tegenspraak oplevert wanneer wij een bepaald item voorstellen zoals het niet voorgesteld op zichzelf bestaat. Volgens JvC leidt dit inderdaad tot een contradictie. Er ontstaat echter geen tegenspraak wanneer wij ons voorstellen dat er iets bestaat dat niet wordt voorgesteld. (4) De noumenale wereld is volgens Putnam onbepaald en armzalig. Een ding-in-zichzelf heeft namelijk geen theorie-relatieve eigenschappen terwijl juist verreweg de meeste eigenschappen theorie-relatief zijn. Een eigenschap P is volgens Putnam theorie-relatief indien er epistemologisch equivalentie theorieën bestaan die verschillen voor wat het betreft het al dan niet geïnstantieerd zijn van P. Twee theorieën zijn epistemologisch equivalent wanneer zij hetzelfde waarnemingsmateriaal verklaren en ook dezelfde wenselijke karakteristieken (zoals eenvoud) bezitten. JvC bespreekt twee reacties op dit argument. Volgens het ‘zachte realisme’ bezitten noumena voldoende niet theorie-relatieve eigenschappen om hen enig karakter te geven. Zo kan het tot de onafhankelijke natuur van A

behoren dat zij relatief aan theorie R eigenschap X heeft. Ook liggen er vaak specifieke invarianten ten grondslag aan het verschuiven van bepaalde eigenschappen tussen onze perspectieven. Dit soort invarianten zouden dan toegeschreven kunnen worden aan de noumenale wereld. Putnam zou echter tegenwerpen dat de wijze waarop wij de wereld in objecten opsplitsen zelf theorie-relatief is. Volgens het ‘harde realisme’ kunnen noumena wel theorie-relatieve eigenschappen hebben. JvC stelt dat we inderdaad niet beschroomd hoeven zijn om te beweren dat de noumenale wereld precies één van twee concurrerende epistemologisch equivalentie theorieën waar kan maken. Waarom zouden twee elkaar uitsluitende beweringen met gelijkwaardig bewijsmateriaal immers niet in waarheidswaarde kunnen verschillen? JvC meent dan ook dat verschillen in waarheidswaarde géén verschil in bewijs vereisen.

Hoofdstuk 10D: Kant’s onderscheid tussen het noumenale en fenomenale wordt tegenwoordig vaak niet meer traditioneel uitgelegd als een onderscheid tussen een fenomenale wereld met fenomenale objecten (i.e. verschijnselen die samenvallen met mentale representaties ofwel voorstellingen) en een noumenale wereld met noumenale objecten (i.e. dingen-in-zichzelf die voor wat betreft hun bestaan en natuur onafhankelijk zijn van ons kenvermogen en de onkenbare oorzaak van onze voorstellingen vormen). In plaats daarvan gaat men uit van een zogenaamde één-wereld opvatting. Het fenomenale object ofwel verschijnsel betreft een extern object *zoals wij het kennen* (e.g. stenen en bomen). Het ding-in-zichzelf betreft hetzelfde externe object zoals het bestaat *onafhankelijk van onze kennis*. Er is bij Kant dus slechts sprake van twee verschillende wijzen van spreken over hetzelfde object in plaats van dat er twee verschillende soorten van objecten zouden bestaan. Het onderscheid van Kant tussen het fenomenale en het noumenale betreft dus een verschil in beschouwingswijze ofwel gezichtspunt. Het ding-in-zichzelf is dus geen ‘achterliggend’ tweede object dat onze mentale representaties zou veroorzaken. Dit kan volgens deze interpretatie ook helemaal niet omdat de categorie ‘oorzaak’ alleén op de fenomenen betrekking heeft. In Kant’s werk zijn veel passages te vinden die wijzen op een één-wereld opvatting. Kant’s taalgebruik in deze passages kan echter ook slechts een retorisch hulpmiddel zijn voor het uitdrukken van een twee-werelden opvatting. Zo bedoelt Kant wanneer hij spreekt over ‘dezelfde objecten’ wellicht dat er sprake is van twee verschillende typen objecten die echter allebei ‘object’ worden genoemd. We kunnen zijn vermeende één-wereld uitspraken dan bijvoorbeeld op de volgende wijze interpreteren als twee-wereld uitspraken: ‘Objecten, in de zin van het woord waarin het naar verschijnselen verwijst, zijn onderworpen aan de wet van de causaliteit; maar objecten, in de zin van het woord waarin het naar dingen-in-zichzelf verwijst, zijn niet onderworpen aan de wet van de causaliteit’. In andere passages lijkt Kant bovendien expliciet naar een twee-werelden opvatting te verwijzen. In plaats van een verdere interpretatie van Kant’s teksten kiest JvC ervoor om een aantal bezwaren tegen de één-wereld opvatting te bespreken. Volgens Allison bedoelt Kant wanneer hij zegt dat verschijnselen in tegenstelling tot noumena ruimtelijke attributen hebben dat dingen – beschouwd in relatie tot ons kenvermogen – ruimtelijke attributen hebben en dat dezelfde dingen – beschouwd op zichzelf – geen ruimtelijke attributen hebben. De kwalificaties ‘beschouwd in relatie tot ons kenvermogen’ en ‘beschouwd op zichzelf’ zijn volgens JvC echter niet voldoende om een contradictie te voorkomen. Het lijkt er immers op dat hetzelfde object zowel ruimtelijk als niet-ruimtelijk kan zijn. Nu heeft Lewis drie manieren onderkend waarop kwalificaties een contradictie kunnen vermijden: (1) Verschillende dingen kunnen contradictoire predikaten bezitten (2) Verschillende getuigen kunnen contradictoir berichten over hetzelfde ding (3) Contradicties kunnen vermeden worden door een één-plaatsig predikaat (‘ik ben lang’ én ‘ik ben kort’) op te vatten als een twee-plaatsige relatie (‘ik ben langer dan Jan’ én ‘ik ben korter dan Tim’). Het eerste model helpt niet om de één-wereld opvatting te begrijpen omdat dit model juist wijst op een twee-werelden opvatting. Het tweede model helpt ook niet omdat in dit geval één van beide getuigen foutief bericht terwijl volgens de één-wereld opvatting beide beschouwingswijzen van objecten correct zijn. Het derde model lijkt echter uitkomst te bieden. We moeten niet zeggen ‘X is vierkant’ maar ‘X is vierkant in relatie tot ons kenvermogen’. De uitspraak ‘X is vierkant in relatie tot ons kenvermogen’ suggereert dat ‘het zijn van een vierkant’ in een bepaald opzicht een eigenschap is van X. Dit is echter niet juist omdat slechts sprake is van een twee-plaatsige relatie tussen X en ons kenvermogen: ‘X is voor ons kenvermogen vierkant’. Precies

daarom zeggen we bijvoorbeeld ‘ik ben langer dan Jan’ en niet ‘ik ben lang in relatie tot Jan’. Kan nu een één-wereld aanhanger volhouden dat ruimtelijke vormen relaties zijn tussen enerzijds objecten en anderzijds ons kenvermogen? Het lijkt vreemd om ruimtelijke vormen als relaties te zien. Vroeger zou men het echter ook heel vreemd gevonden hebben om gewicht als een relatie te zien terwijl we nu weten dat het inderdaad om een relatie gaat. Ook zou opgemerkt kunnen worden dat vorm als relatie helemaal niet zo vreemd is. Het gaat immers om de relatie ‘Het lijkt er voor Y op dat X ruimtelijk is’ of ‘X lijkt voor Y een vierkante vorm te hebben’ waarbij we voor Y ons kenvermogen en voor X het object kunnen invullen. Het probleem is dat we zo terugvallen in model (2). De dingen *schijnen* voor ons slechts ruimtelijk te zijn omdat ons kenvermogen bedrieglijk en misleidend is. Dit wijkt echter af van de één-wereld opvatting volgens welke de dingen *in relatie tot ons kenvermogen ruimtelijk zijn*. JvC noemt nog een ander bezwaar tegen de één-wereld opvatting. Kant meent dat veel van Leibniz’ principes van toepassing zijn op noumena en niet op verschijnselen. Volgens de één-wereld opvatting betekent dit bijvoorbeeld dat objecten *op zichzelf beschouwd* bestaan uit enkelvoudige items terwijl dit voor dezelfde objecten *beschouwd in relatie tot ons kenvermogen* niet hoeft te gelden. Dit is voor JvC echter een absurde conclusie. Een één-wereld interpret zou verder ook moeten beweren dat twee kwalitatief identieke objecten *op zichzelf beschouwd* numeriek identiek zijn terwijl zij *beschouwd in relatie tot ons kenvermogen* niet numeriek identiek hoeven te zijn. Dit is voor JvC eveneens absurd. Uitgaande van de theorie dat al onze mentale representaties virtuele objecten betreffen geeft JvC een specifieke invulling van de twee-werelden opvatting. Het verschil tussen verschijnselen en dingen-in-zichzelf betreft een verschil tussen twee volstrekt verschillende ‘universa van discours’. In het ene geval betreft het universum van discours logische constructies van ervaringstoestanden die geen eigen bestaan kennen en in het andere geval betreft het universum van discours de wel bestaande dingen-in-zichzelf. Er is hier daadwerkelijk sprake van twee werelden omdat het nu nadrukkelijk niet gaat over twee verschillende manieren om over dezelfde klasse van objecten te spreken. Deze invulling van de twee-werelden opvatting wijkt echter af van de meer traditionele uitleggingen van de twee-werelden opvatting omdat er slechts één klasse van objecten bestaat (i.e. de dingen-in-zichzelf waartoe ook de noumenale wezens en hun toestanden behoren) in plaats van dat er twee verschillende soorten objecten zouden bestaan (i.e. enerzijds zoiets als sense-data en anderzijds dingen-in-zichzelf).

Hoofdstuk 10E: De hierboven beschreven één-wereld opvatting gaat uit van twee heel verschillende perspectieven op de klasse van objecten. Vanuit ons gezichtspunt hebben wij toegang tot de objecten zoals wij deze kennen ofwel zoals de objecten in relatie tot ons kenvermogen zijn. Daarnaast is er nog de invalshoek van het beschouwen van de objecten zoals deze *op zichzelf* zijn. Dit tweede perspectief dat betrekking zou hebben op hoe de objecten ‘echt’ zijn is voor ons onbereikbaar. Wij hebben geen toegang tot hoe de objecten onafhankelijk van ons bestaan. JvC treft bij o.a. Mill en Putnam nog een andere invulling van de één-wereld opvatting aan. Er bestaat niet alleen één klasse van objecten, maar ook slechts één manier van spreken over deze objecten. Het bestaan van twee volstrekt verschillende perspectieven ofwel beschouwingswijzen wordt dus ontkend. Wij hebben toegang tot alle dingen. Nu kan een eigenschap van een ding intrinsiek of niet-intrinsiek zijn. Het enige dat wij van de dingen niet kunnen weten zijn hun intrinsieke eigenschappen. Zonder probleem kunnen we echter bepaalde niet-intrinsieke eigenschappen van de dingen kennen. Bovendien contrasteert deze kennis niet met de voor ons onbereikbare kennis van hoe de dingen echt zouden zijn. Er is slechts sprake van een contrast met de onkenbare intrinsieke eigenschappen van de dingen. Het bezitten van een niet-intrinsiek kenmerk geldt namelijk niet als een minder echt feit over een ding dan het bezitten van een bepaald intrinsiek attribuut. Precies daarom geldt kennis van niet-intrinsieke eigenschappen van dingen niet als minder authentiek dan kennis van de intrinsieke eigenschappen van dingen. De disposities van objecten om ons op een bepaalde manier te affecteren zijn niet-intrinsieke eigenschappen van objecten. Hoewel namelijk het bezit van een dergelijke dispositie niet afhangt van het bestaan van andere objecten (een object bezit haar ook wanneer zij het enige object in het universum zou zijn) zijn er toch situaties denkbaar waaronder dit object de dispositie niet zou bezitten (plaats het object bijvoorbeeld in een wereld met andere natuurwetten). Mill is van mening dat volgens Kant deze disposities de enige niet-

intrinsieke eigenschappen zijn die wij van objecten kunnen kennen. Putnam gaat nog verder door te beweren dat volgens Kant alle eigenschappen van een object dergelijke dispositions zijn. Hiertegen kan echter worden ingebracht dat dispositionele eigenschappen gefundeerd zijn op niet-dispositionele eigenschappen. Bovendien zijn dispositionele eigenschappen analyseerbaar en dus moeten er volgens Leibniz ook enkelvoudige (en dus niet-dispositionele) eigenschappen bestaan. Volgens JvC zou Kant de radicale visie van Putnam afwijzen. JvC gaat na in hoeverre Mill's visie op Kant verdedigbaar is door twee interpretaties van een bepaalde passage van Kant te bespreken. De eerste interpretatie komt met de één-wereld opvatting van Mill overeen: "De enige eigenschappen van objecten die wij kennen betreffen hun dispositions om ons op een bepaalde manier te affecteren. Het weten hoe een object op zichzelf is betreft het kennen van zijn intrinsieke eigenschappen. Wij kunnen dus niet weten hoe een object op zichzelf is". De tweede interpretatie luidt: "Alle eigenschappen van in de ervaring gegeven objecten zijn relationeel. Dingen-in-zichzelf hebben niet alleen relationele eigenschappen. De in de ervaring gegeven objecten zijn dus géén dingen-in-zichzelf". Deze tweede interpretatie impliceert een twee-werelden opvatting omdat er naast dingen-in-zichzelf ook verschijnselfen bestaan. JvC geeft drie redenen voor het accepteren van de tweede interpretatie. Kant claimt met de desbetreffende passage een argument te geven voor de idealiteit van de objecten van onze ervaring. Welnu, alleen de tweede interpretatie kan als een dergelijk argument begrepen worden. Verder beweert Kant dat het principe van Leibniz dat stelt dat alle relaties in niet-relationele eigenschappen gegronde zijn alleen geldt voor de dingen-in-zichzelf. Dit sluit uitstekend aan bij de tweede interpretatie. Ten derde stelt Kant ook in andere passages dat de objecten van onze ervaring slechts relationele eigenschappen hebben. JvC concludeert dan ook dat de besproken passage van Kant de twee-werelden opvatting confirmeert.

Hoofdstuk 10F: Volgens Kant wordt de *materie* van de verschijnselfen ons a posteriori gegeven door de causale of affectieve krachten van de ons omringende objecten. De herkomst van de *vorm* van de verschijnselfen ligt echter geheel in ons a priori kenvermogen. Nu lijkt het ongeloofwaardig dat alle ruimtelijke en temporele kenmerken van de verschijnselfen geheel vrij door onszelf bepaald worden. Het feit dat wij een object als rond en niet als vierkant ervaren lijkt uiteindelijk toch door de aard van het ding-op-zichzelf bepaald te worden en niet door het vrije initiatief van onze geest. J.N. Findlay stelt dan ook dat de noumenale wereld (die wij postuleren om te verklaren dat onze ervaringen niet willekeurig zijn) isomorf moet zijn met de fenomenale wereld. JvC bespreekt twee bezwaren tegen de isomorfiethese ofwel de stelling dat de noumenale wereld dezelfde structuur heeft als de fenomenale wereld. Volgens het eerste bezwaar is de isomorfiethese triviaal en daarom veel te zwak. Laat A en B verzamelingen zijn, $f:A \rightarrow B$ een bijectie, R een relatie op A en R^* een relatie op B. We zeggen dat A en B *dezelfde structuur hebben met betrekking tot f, R en R^** indien $xRy \Leftrightarrow f(x)R^*f(y)$. We zeggen nu dat A en B *dezelfde structuur hebben* indien er een f, R en R^* bestaat zodanig dat A en B met betrekking tot f, R en R^* dezelfde structuur hebben. De isomorfiethese is nu triviaal omdat voor twee verzamelingen met dezelfde cardinaliteit altijd geldt dat zij dezelfde structuur hebben. Het is zelfs zo dat voor alle A, B, f en R geldt dat er een R^* bestaat zodanig dat A en B met betrekking tot f, R en R^* dezelfde structuur hebben (neem immers voor R^* de verzameling $[f(x), f(y)]$ voor alle x,y met xRy). Tegen dit bezwaar kan uiteraard onmiddellijk worden ingebracht dat de bewering dat de noumenale en fenomenale wereld dezelfde cardinaliteit hebben allesbehalve triviaal is omdat het helemaal niet duidelijk is waarom er sprake zou zijn van een één-op-één correspondentie tussen de fenomenen en de dingen-in-zichzelf. Er kan echter ook op heel veel andere manieren sprake zijn van een één-op-één correspondentie tussen de fenomenale en noumenale wereld (e.g. tussen de fenomenen en feiten over de dingen-in-zichzelf). Toch is daarmee de claim dat beide werelden in een bepaald opzicht dezelfde cardinaliteit hebben nog niet triviaal geworden, zodat eveneens de isomorfiethese niet triviaal blijft. De vraag is dan ook of de isomorfiethese wel triviaal wordt in het geval er een bepaalde één-op-één correspondentie f tussen beide werelden gegeven zou zijn. Dit is inderdaad het geval indien de these alleén beweert dat voor elke relatie R op de fenomenen er een relatie R^* op de noumena bestaat zodat de fenomenale en noumenale wereld met betrekking tot de gegeven één-op-één correspondentie f en beide relaties R en R^* dezelfde structuur hebben. We kunnen de these in dit geval echter niet-triviaal

maken door voor iedere relatie R op de fenomenale wereld precies aan te geven hoe de relatie R^* op de noumenale wereld er uitziet. In dat geval zijn we echter gedwongen om te spreken over kenmerken van noumena. Dit levert een probleem op *zelfs* wanneer de onkenbaarheid van de noumena slechts tot hun intrinsieke eigenschappen beperkt zou zijn. De niet-intrinsieke (ofwel relationele) eigenschappen van noumena reduceren volgens Kant immers tot hun intrinsieke eigenschappen. Een tweede manier om trivialiteit te vermijden betreft het opleggen van bepaalde beperkingen aan de toegelaten relaties R^* . JvC noemt vijf mogelijke beperkingen: [1] de relatie R^* mag niet slechts uit geordende paren bestaan, maar moet ook een intentie bezitten [2] de relatie R^* dient niet alleen een intentie te bezitten, maar moet ook natuurlijk zijn. [3] de relatie R^* dient niet alleen natuurlijk te zijn, maar moet ook onafhankelijk zijn. Dit betekent dat de geldigheid van aR^*b alléén afhangt van het bestaan van de relata a en b . [4] Stel dat R het toelaat om te spreken over ‘het meer of minder in relatie R staan’ (e.g. a is meer R met b dan c R is met d). We kunnen dan eisen dat $f(a)$ meer R^* is met $f(b)$ dan $f(c)$ R^* is met $f(d)$ in het geval dat a meer R is met b dan c R is met d . [5] We kunnen eisen dat aRb geldt omdat $f(a)R^*f(b)$ geldt. Volgens het tweede bezwaar tegen de isomorfithese is deze these veel te sterk. De ruimtelijke relaties tussen fenomenen kunnen namelijk niet op een *niet-triviale* wijze corresponderen met relaties tussen noumena. Laat immers p_1 en p_3 linker- en p_2 een rechterhand zijn. Laat verder R de incongruentie-relatie zijn. We hebben dan p_1Rp_2 en niet(p_1Rp_3). Uitgaande van de isomorfithese volgt hieruit dat $f(p_1)R^*f(p_2)$ en niet($f(p_1)R^*f(p_3)$). Nu zijn de fenomenen p_1 , p_2 en p_3 kwalitatief gelijk. Hieruit volgt bij Kant dat de noumena $f(p_1)$, $f(p_2)$ en $f(p_3)$ ook allemaal kwalitatief gelijk zijn. De relatie R^* is als relatie tussen noumena volgens Kant gefundeerd ofwel gegrond in de kwaliteiten van de noumena. Uit $f(p_1)R^*f(p_2)$ volgt daarom dat ook $f(p_1)R^*f(p_3)$ geldt zodat we een tegenspraak verkrijgen. Er bestaat dus geen *niet-triviale* isomorfisme tussen fenomenen en noumena. Er zou echter tegengeworpen kunnen worden dat het helemaal niet zo hoeft te zijn dat uit de kwalitatieve gelijkheid van fenomenen volgt dat de met hen corresponderende noumena ook kwalitatief gelijk zijn. Zonder deze premissie is het gegeven argument ongeldig. Er kan uitgaande van deze premissie nog een tweede argument gegeven worden tegen het bestaan van een *niet-triviale* isomorfisme tussen fenomenen en noumena. Hiertoe dienen we ons te beroepen op de door Kant aangehangen overtuiging dat Leibniz’ principe van de numerieke identiteit van kwalitatief gelijken alléén geldt voor noumena. Laat p_1 en p_2 kwalitatief gelijk en numeriek verschillend zijn (e.g. regendruppels). Hieruit volgt dat de noumena $f(p_1)$ en $f(p_2)$ ook kwalitatief gelijk zijn. Nu zijn $f(p_1)$ en $f(p_2)$ numeriek verschillend omdat f een bijectie is. Uit genoemde overtuiging van Kant volgt echter dat $f(p_1)$ en $f(p_2)$ numeriek identiek zijn zodat inderdaad een tegenspraak verkregen wordt. Nu meent Kant ook dat het beginsel dat stelt dat samengestelde entiteiten uit enkelvoudige entiteiten moeten bestaan alléén voor noumena geldt. Kant meent *zelfs* dat er in de fenomenale wereld helemaal geen enkelvoudige entiteiten bestaan. Hieruit volgt ook dat er geen *niet-triviale* isomorfie bestaat tussen de fenomenale en noumenale wereld. Laat immers R de ‘deel-van’ relatie tussen fenomenen zijn en laat verder R^* de corresponderende relatie tussen noumena zijn. Volgens Kant geldt nu dat $\sim(Er \text{ is een } x(\sim(Er \text{ is een } y(yRx))))$ omdat er geen enkelvoudige fenomenen bestaan. R^* moet bij Kant op zoets betrekking hebben als de relatie tussen een conditie en hetgeen door haar geconditioneerd wordt. Kant beweert dat $(Er \text{ is een } x(\sim(Er \text{ is een } y(yR^*x))))$ omdat de reeks van geconditioneerden en hun condities uiteindelijk moet eindigen in een ongeconditioneerde conditie. Een R -reeks bezit daarom geen ondergrens terwijl de corresponderende R^* -reeks wel een ondergrens heeft. Dit levert de gezochte tegenspraak op. Als reactie op dit argument kan beweerd worden dat de voorgestelde R^* niet overeenstemt met de R^* die Kant zou hanteren. Ook kan aangenomen worden dat er slechts een correspondentie bestaat tussen de fenomenen en een deelverzameling van de noumena (bijvoorbeeld alléén de samengestelde noumena). In dat geval mag er met een naar-onder-onbegrensde R -reeks ook een naar-onder-onbegrensde R^* -reeks corresponderen omdat de ongeconditioneerde conditie van de R^* -reeks als enkelvoudig noumenon immers niet tot de R^* -reeks hoeft te behoren. JvC concludeert dan ook uiteindelijk dat er geen obstakels lijken te zijn voor de isomorfithese wanneer we uitgaan van de volgende twee aannamen: (a) er bestaan noumena zonder een met hen corresponderend fenomeen (b) er bestaan eigenschappen van noumena die niet gereflecteerd worden in de eigenschappen van de met hen corresponderende fenomenen. JvC wijst er

ten slotte op dat Kant in sommige passages lijkt te beweren dat de orde en de regelmaat van onze ervaringen geheel en alléén door onszelf wordt geïntroduceerd ofwel dat de dingen-in-zichzelf niet bepalen welke vormen wij ervaren. Dit lijkt echter rechtstreeks in tegenspraak met de volgende niet-triviale versie van de isomorfietthese: ‘*aRb omdat f(a)R*f(b)*’. Zelfs indien we (zoals Kant) aannemen dat de materie van de verschijnselen van buiten onszelf komt lijkt het niet goed voorstellbaar dat de vormen van onze ervaringen alléén maar zijn zoals ze zijn omdat wij dat zelf in vrijheid zo bepalen.

Hoofdstuk 10G: Kant spreekt over objecten die onze zintuigen affecteren en zo representaties ofwel gewaarwordingen produceren. Zijn deze objecten volgens Kant nu (a) allemaal fenomenaal (b) allen noumenaal (c) beiden of (d) geen van beiden? Een argument voor (a) betreft de overtuiging van Kant dat de categorieën (waaronder die van causaliteit) alléén op de fenomenen van toepassing zijn. Een argument voor (b) betreft de claim dat de fenomenen zelf uit representaties zijn opgebouwd. Volgens absolute idealisten is het juiste antwoord (d) en de aanhangers van de ‘dubbele affectietheorie’ menen dat het juiste antwoord (c) moet zijn. Deze theorie beweert dat de noumena ruimtelijke en temporele fenomenen in ons produceren die op hun beurt in ons de uiteindelijke representaties voortbrengen. De argumenten voor (a) en (b) betreffen eveneens argumenten tegen (c) en vóór (d). JvC gaat vervolgens nader in op de mogelijke bezwaren tegen (c). Zoals eerder aangegeven maakt Kant een onderscheid tussen geschematiseerde en zuivere categorieën. De zuivere categorie ‘oorzaak’ kan in tegenstelling tot de geschematiseerde categorie ‘oorzaak’ wellicht wel buiten ruimte en tijd worden toegepast. Met een beroep op deze zuivere categorie kunnen we daarom wellicht toch zinvol zeggen dat noumena de oorzaak zijn van onze ervaringen. De vraag blijft dan echter hoe we ons moeten voorstellen dat niet-temporele en niet-ruimtelijke noumena als verklaringsgrond voor onze ervaringen optreden. Wellicht bestaan de noumena dus toch in ruimte en tijd. JvC richt zich vervolgens op de moeilijkheden met de these dat fenomenen oorzaak van onze representaties zijn. Hij onderscheid drie typen moeilijkheden: moeilijkheden met het idee dat fenomenen (i) als logische constructies oorzaak zijn (ii) als intentionele objecten oorzaak zijn (iii) als constructies uit waarnemertoestanden oorzaak van deze toestanden zijn. Nu kan tegen (i) worden ingebracht dat logische constructies niet substantieel genoeg zijn om te kunnen optreden als oorzaak. JvC wijst echter op voorbeelden als ‘schaduwen zijn de oorzaak van de groei van tomaten’, ‘de ene staat vernietigt de ander’, ‘de golven laten een fles aanspoelen’. De claim dat de logische constructie (i.e. de schaduw, staat of golf) oorzaak is wordt waargemaakt door het feit dat de elementaire bouwstenen van de logische constructie optreden als oorzaak. Causale waarheden over logische constructies hoeven echter niet gefundeerd te zijn in *causale* waarheden over de bouwstenen. Zij kunnen immers ook gegrondvest zijn op andere waarheden over de bouwstenen. Voor wat betreft (ii) merkt JvC op dat volgens Kant verschijnselen intentionele objecten zijn ofwel objecten die bestaan als de inhoud van representaties. Zij zijn dus constructies van waarnemertoestanden. Hieruit volgt dat genoemd bezwaar tegen (i) ook kan gelden als bezwaar tegen (ii). Hetzelfde geldt dan ook voor de door JvC gegeven reactie op dit bezwaar. Een fenomeen kan *opgevat als logische constructie* van waarnemertoestanden immers gelden als oorzaak omdat causale waarheden over fenomenen *als logische constructie* gefundeerd kunnen zijn op waarheden over hun elementaire bouwstenen. JvC geeft hiervan zelf een voorbeeld. Fenomeen F1 is oorzaak van fenomeen F2 indien F1 en F2 geconstrueerd zijn uit de noumenale waarnemertoestanden N(F1) en N(F2) en indien N(F1) oorzaak is van N(F2). JvC merkt op dat intentionele objecten ook als oorzaak denkbaar zijn zonder een beroep te doen op hun karakter als logische constructie. Fenomenen kunnen immers in onderlinge relaties van regelmatige opeenvolging staan en zo beantwoorden aan de geschematiseerde categorie ‘oorzaak’. Voor wat betreft (iii) is de vraag hoe fenomenen oorzaak kunnen zijn *van datgene waaruit ze zelf zijn opgebouwd*. Dit lijkt prima facie geen probleem te zijn. Stel dat fenomeen F1 is geconstrueerd uit waarnemertoestand N(F1) en fenomeen F2 uit waarnemertoestand N(F2). Stel verder dat N(F1) de oorzaak is van N(F2). In dat geval lijkt er niets mis met de uitspraak dat F1 de oorzaak is van N(F2) omdat hiermee niet wordt beweerd dat F1 de oorzaak zou zijn van *zijn eigen* basis N(F1). Bij nader inzien is hier alléén een causaliteitsrelatie tussen twee fenomenen F1 en F2 gegeven. Er is dus niet

echt sprake van een causaliteitsrelatie tussen een fenomeen F als oorzaak en een noumenon N als gevolg. De objecten die ons affecteren en zo representaties produceren moeten daarom noumena zijn.

Hoofdstuk 10H: Een secundaire kwaliteit is volgens Locke een *in het object aanwezig vermogen* om ons op een bepaalde wijze te affecteren. Gewaarwordingen van bijvoorbeeld kleur en smaak betreffen dus geen eigenschappen van objecten. Zij komen dan ook niet overeen met één bepaalde kwaliteit in het object. Berkeley ziet een secundaire kwaliteit als een kwaliteit die alléén *in onze geest* bestaat. Een passage uit de Prolegomena toont dat volgens Kant alle eigenschappen van objecten (en dus ook de traditioneel als primair geldende kenmerken) secundaire kwaliteiten in de zin van Berkeley zijn. In de ‘Kritiek van de Zuivere Rede’ zegt Kant echter dat de idealiteit van de ruimte en haar inhoud niet zomaar vergeleken kan worden met het secundair zijn van eigenschappen. Volgens JvC is het model van secundaire kwaliteiten voor Kant niet radicaal genoeg omdat het de ruimte ‘te objectief’ maakt. Het model verplaatst namelijk alléén de eigenschappen van objecten naar onze geest. De objecten als voormalige dragers van deze eigenschappen bestaan echter nog steeds onafhankelijk buiten ons. Nu noemt Kant alléén de traditionele primaire aspecten (e.g. locatie, vorm, beweging en uitgebreidheid) wanneer hij de eigenschappen van de materie opsomt. Secundaire kwaliteiten zoals kleur, geur en smaak zijn voor Kant blijkbaar volstrekt tweederangs ofwel inferieur. Bij Berkeley vinden we dit idee niet omdat voor hem alle kwaliteiten van de materie *op gelijksoortige wijze* in onze geest bestaan. De vraag is nu hoe bij Kant de bevoordeerde plaats van de traditionele primaire aspecten kan samengaan met de idealiteit van alle kwaliteiten van de materie. Op deze vraag kunnen twee antwoorden gegeven worden. In de eerste plaats stelt Kant dat secundaire kwaliteiten zoals kleur, geur en smaak variëren al na gelang de waarnemer en omstandigheden terwijl de traditionele primaire aspecten constant zijn. Het probleem is echter dat de traditionele primaire aspecten net zo variabel kunnen zijn als genoemde secundaire kwaliteiten. In de tweede plaats kan gewezen worden op de theorie van ‘dubbele affectie’. Volgens deze theorie ontstaan ruimtelijke en temporele verschijnselen doordat de dingen-in-zichzelf ons affecteren. Deze louter ruimtelijke en temporele verschijnselen affecteren ons vervolgens ook en veroorzaken zo sensaties van kleur, geur en smaak. Het probleem van deze theorie is echter dat het niet goed voorstellbaar is hoe een fenomenale oorzaak (een ruimtelijk en temporeel verschijnsel) een noumenaal effect (e.g. de ervaringstoestand van het ervaren van een kleur) zou kunnen veroorzaken.

Reflectie

Volgens de traditionele ‘twee-werelden’ interpretatie van de transcendentiaal-filosofie van Kant zijn noumena en verschijnselen verschillende soorten objecten. JvC behandelt in zijn boek echter ook een specifieke één-wereld interpretatie van Kant’s transcendentiaal-filosofie. Volgens deze interpretatie is slechts sprake van één klasse van objecten. Ieder object kan echter vanuit twee verschillende invalshoeken worden beschouwd. *Het verschijnsel* betreft *het object zoals wij het kennen* en *het ding-in-zichzelf* betreft *hetzelfde object zoals het bestaat onafhankelijk van ons*. Er is zo dus sprake van twee verschillende wijzen van spreken over dezelfde objecten in plaats van dat er twee verschillende typen objecten zouden bestaan. Het onderscheid tussen het fenomenale en het noumenale betreft dus alléén een verschil in beschouwingswijze ofwel gezichtspunt. Zo bedoelt Kant volgens Allison wanneer hij zegt dat verschijnselen in tegenstelling tot noumena in ruimte en tijd zijn dat objecten - beschouwd in relatie tot ons kenvermogen - in ruimte en tijd zijn en dat dezelfde objecten - beschouwd op zichzelf - niet in ruimte en tijd zijn. Deze één-wereld opvatting is voor mijn project interessant omdat zij in een bepaald opzicht héél dicht in de buurt komt van de epistemologie die ik wil gaan ontwikkelen. Ik ga namelijk uit van één daadwerkelijk bestaande wereld. De wereld kan echter vanuit twee verschillende invalshoeken worden beschouwd. *De wereld voor ons* betreft *ons inherent menselijke gezichtspunt op de wereld* en *de wereld op zichzelf* betreft *dezelfde wereld zoals deze bestaat onafhankelijk van ons*. Het verschil tussen de wereld voor ons en de wereld op zichzelf betreft dus alleen maar een verschil in gezichtspunt ofwel beschouwingswijze. Zo wordt bedoeld wanneer we zeggen dat de wereld voor ons uit een veelheid van objecten bestaat dat de wereld - beschouwd in relatie tot onze menselijke cognitieve vermogens - uit een veelheid van objecten bestaat. Volgens mijn epistemologie kunnen wij

echter onmogelijk iets weten over hoe de wereld - beschouwd op zichzelf - is. Wij kunnen immers nooit buiten de ons gegeven cognitieve vermogens (zoals het denken en de zintuiglijke waarneming) en onze wijze van ingebed zijn in de wereld treden. Nooit zullen wij dus weten of er überhaupt een absoluut onafhankelijk neutraal gezichtspunt op de wereld mogelijk is. Zelfs al zouden wij weten dat een dergelijk gezichtspunt mogelijk is, dan nog kunnen wij nimmer weten of ons beperkte menselijke gezichtspunt op de wereld al dan niet samenvalt met een dergelijk absoluut onafhankelijk neutraal gezichtspunt op de wereld. Dit is een groot verschil met de één-wereld interpretatie van Kant volgens welke we immers wel allerlei feiten over noumena zouden weten. Er is echter nog een ander relevant verschil tussen de door JvC beschreven één-wereld opvatting en de epistemologie die mij voor ogen staat. Objecten zijn volgens mij namelijk geen absoluut neutrale entiteiten die voor beide gezichtspunten gegeven zijn. Objecten zijn gegeven voor ons menselijke gezichtspunt op de wereld ofwel in de wereld voor ons. De vraag of er ook objecten zijn gegeven in de wereld op zichzelf kan door ons echter niet beantwoord worden omdat wij zoals gezegd niets kunnen weten over hoe de wereld op zichzelf is. De wereld zelf is dan ook de enige neutrale entiteit die in de door mij te ontwikkelen epistemologie voor beide gezichtspunten gegeven is. JvC behandelt enkele bezwaren tegen genoemde één-wereld opvatting. Één daarvan geldt zeker als een uitdaging voor mijn epistemologie. Dit betreft het bezwaar dat de kwalificaties ‘beschouwd in relatie tot ons kenvermogen’ en ‘beschouwd op zichzelf’ niet voldoende sterk zijn om een tegenspraak te voorkomen. De één-wereld opvatting komt daarom neer op de claim dat één en hetzelfde object onder het ene gezichtspunt andere eigenschappen heeft dan onder een ander gezichtspunt. Dit is voor ons volstrekt mysterieus omdat wij ons helemaal niet kunnen voorstellen dat de eigenschappen van een object kunnen afhangen van het gezichtspunt waaronder het wordt beschouwd. Ik zal uitgebreid op dit bezwaar moeten ingaan om het afdoende te kunnen weerleggen. Zoals gezegd is volgens mijn epistemologie ‘de gehele wereld’ en niet ‘het individuele object’ de neutrale spil waarin beide gezichtspunten op elkaar betrokken zijn. Ook meer ik in tegenstelling tot Kant dat wij niets kunnen weten over hoe de wereld op zichzelf is. Deze twee aspecten van mijn epistemologie kan ik wellicht inzetten om tot een adequate weerlegging van genoemd erg lastig te pareren bezwaar te komen. JvC noemt daarnaast nog een andere invulling van genoemde één-wereld opvatting. Volgens deze invulling is er niet alleen sprake van één klasse van objecten, maar ook van slechts één perspectief op deze objecten. Het bestaan van twee volstrekt verschillende gezichtspunten op de objecten wordt dus ontkend. Nu kan een eigenschap van een object intrinsiek of niet-intrinsiek zijn. Het enige dat wij van objecten niet kunnen weten zijn hun intrinsieke eigenschappen. Probleemloos kunnen wij echter bepaalde niet-intrinsieke eigenschappen van objecten kennen (zoals hun disposities om ons op een bepaalde wijze te affecteren). Deze tweede invulling van de één-wereld opvatting komt echter helemaal niet dicht in de buurt van de door mij te ontwikkelen epistemologie. De epistemologie die ik voor ogen heb gaat immers uit van twee volstrekt verschillende gezichtspunten ofwel invalshoeken op de wereld. In een bepaald opzicht is er echter toch een parallel te trekken tussen mijn epistemologie en deze tweede invulling van de één-wereld opvatting. Ook uitgaande van mijn epistemologie lijken we namelijk een bepaalde “niet-intrinsieke eigenschap” van de wereld te kennen. De wereld is blijkbaar zodanig dat wezens zoals wij precies het gezichtspunt op haar hebben dat wij feitelijk hebben. Bij JvC kunnen ook twee bruikbare argumenten worden gevonden voor de voor mijn project belangrijke these dat wij geen kennis kunnen verwerven van hoe de wereld op zichzelf is omdat wij onmogelijk buiten de ons gegeven cognitieve vermogens kunnen treden. Stel allereerst dat we de wereld voor ons ofwel de wereld die we met onze concepten beschrijven contrasteren met de wereld op zichzelf ofwel met de wereld waarop we onze concepten betrekken. Deze tweede wereld is dan onbeschrijfbaar en daarom ook geheel onkenbaar. Daarnaast sluit iedere vorm van spreken één of meerdere conceptuele schema’s in. Het is dan ook niet mogelijk om te spreken over een wereld los van onze conceptuele kaders. Wij kunnen niet spreken over iets zoals het los van onze wijze van spreken zou zijn. Tenslotte is ook JvC’s beknopte behandeling van hedendaagse vormen van anti-realisme relevant voor mijn project. Het hedendaags anti-realisme stelt dat alle feiten afhankelijk zijn van het bestaan van voldoende bewijs ervoor. De vraag is nu of mijn epistemologie samenvalt met een vorm van dergelijk hedendaags anti-realisme. Ik zal uitgebreid op

deze vraag ingaan door mijn epistemologie kritisch te vergelijken met het anti-realisme van Putnam dat door hem in zijn boek ‘Reason, Truth and History’ *intern realisme* wordt genoemd.

9. Reid and Kant Against the Skeptic (*van Woudenberg*)

Kernmomenten van de tekst

In dit artikel wordt betoogd dat Reid in tegenstelling tot Kant succesvol is in zowel het aanvallen en vermijden van het scepticisme ten aanzien van de externe wereld. In het eerste deel van zijn artikel bespreekt Rene van Woudenberg afzonderlijk de reacties van Thomas Reid en Kant op het externe wereld scepticisme. Vervolgens gaat hij over tot het onderling vergelijken en beoordelen van deze twee replieken op het scepticisme ten aanzien van de externe wereld. Volgens Reid is de doctrine van de externe wereld scepticus inconsistent met het leven van de externe wereld scepticus. Volgens van Woudenberg dient dit argument echter te worden aangescherpt om daadwerkelijk geldig te zijn. Het feit dat het leven dat iemand leidt niet overeenstemt met één van zijn of haar overtuigingen is immers nog geen reden om de desbetreffende overtuiging als ongeldig te verwerpen. De persoon in kwestie is namelijk misschien helemaal niet in staat om in overeenstemming met deze overtuiging te leven. Reid richt zijn pijlen echter ook op de sceptische redenering zelf in plaats van alleen op het conflict tussen het feitelijke geleefde leven en de claim van de externe wereld scepticus. De externe wereld scepticus die Reid op het oog heeft gaat uit van een bepaald geloofsprincipe. Volgens dit principe mogen wij een propositie p alleen geloven indien wij beschikken over een correct door ons redeneervermogen verkregen bewijs voor p. Het is volgens dit principe dus fout om een propositie p te geloven, tenzij we door geldig te redeneren een valide argument verkrijgen met p als conclusie. Uit dit principe volgt volgens Reid inderdaad de claim van het externe wereld scepticisme. Het is onmogelijk door alléén te redeneren het bestaan van de externe wereld te bewijzen. Niet alle overtuigingen van externe wereld sceptici voldoen volgens Reid echter aan dit geloofsprincipe. Reid noemt bijvoorbeeld de overtuiging dat er impressies en ideeën bestaan (Hume) en de overtuiging dat er gedachten bestaan (Descartes). Bovendien is het geloofsbeginsel volgens hem gebaseerd op een ongerechtvaardigde bevoorrechting van ons redevermogen ten opzichte van onze zintuiglijke perceptie en andere geestvermogens. We dienen alle aan ons gegeven vermogens gelijkwaardig te behandelen. Er ontstaat volgens Reid echter een oneindige regressie wanneer we een fundering zouden eisen voor elk van onze vermogens. Ieder vermogen dat we voor een bepaalde fundering gebruiken vereist namelijk ook weer een grondvesting. We moeten daarom voor geen enkel van onze vermogens een fundering eisen. Zolang niet vaststaat dat een bepaald vermogen onbetrouwbaar is kunnen we er zonder probleem gebruik van maken. Er is echter nog een derde bezwaar tegen het geloofsbeginsel. Het geloofsbeginsel vereist argumenten en argumenten zijn gebaseerd op premissen. Volgens aanhangers van het geloofsbeginsel zijn alléén premissen over mentale inhouden acceptabel. Deze aanhangers beroepen zich namelijk op de ideeën theorie volgens welke uitsluitend onze mentale inhouden aan ons denkvermogen direct gegeven zijn. De onmiddellijk gegeven objecten voor onze gedachten zijn volgens deze theorie dus intra-mentale ideeën in plaats van extra-mentale dingen (als deze al bestaan). Het is uitgaande van louter premissen over mentale inhouden niet mogelijk om beweringen over de externe wereld te bewijzen of zelfs maar te bewijzen dat de externe wereld bestaat. Reid verwerpt daarom de these dat alle overtuigingen over de externe wereld gebaseerd moeten zijn op redeneringen vanuit premissen over mentale inhouden. Hij gelooft namelijk dat de extra-mentale voorwerpen van de externe wereld de onmiddellijk gegeven objecten zijn van onze gedachten. We hebben hierin volgens hem geen keus omdat we door onze van God gegeven natuur niet anders kunnen dan geloven wat de zintuigen ons aanleveren. Het ligt niet in onze macht om ons geloof in het bestaan van de externe wereld op te geven. In tegenstelling tot de externe wereld scepticus stelt Reid daarom dat ook rechtstreekse proposities over de onmiddellijk aan ons bewustzijn gegeven externe objecten kunnen gelden als valide premissie voor onze argumentaties. Om zijn thesis dat we kennis kunnen verkrijgen over de externe wereld nader te onderbouwen werkt Reid een theorie van eerste beginselen uit. Eerste beginselen zijn volgens hem ware fundamentele proposities die niet gegrondvest kunnen worden op andere nog fundamentele proposities. Zij vereisen

bovendien geen grondvesting omdat zij zichzelf funderen. Hun geldigheid is voor ons intuïtief zelf- of direct evident. Iedereen wiens vermogens goed functioneren zal deze proposities direct accepteren en geloven. Reid geeft voorbeelden van morele, metafysische, esthetische en epistemologische eerste beginselen. Epistemologische eerste beginselen die te maken hebben met het probleem van de externe wereld zijn bijvoorbeeld het principe dat in de meeste operaties van onze geest een object aanwezig moet zijn die verschilt van de operatie zelf, het principe dat we mogen uitgaan van dat wat door onze geestesvermogens aan ons als nuchtere en redelijke mensen wordt aangeleverd, het principe dat de dingen die we waarnemen ook bestaan en zijn zoals we ze waarnemen (ofwel het principe dat onze perceptie betrouwbaar is) en het principe dat onze natuurlijke vermogens waarmee wij waarheid van fouten onderscheiden ons niet misleiden (omdat immers het tegendeel niet non-circulair bewezen kan worden). Volgens Reid is het bestaan van de externe wereld dus een eerste beginsel. De externe wereld scepticus is het hier natuurlijk niet mee eens. Reid formuleert daarom een aantal criteria voor het identificeren ofwel herkennen van eerste beginselen aan de hand van bepaalde kenmerken. Deze criteria zijn achtereenvolgens (A) universele instemming (B) het feit dat het bijna niet mogelijk is om de propositie niet te geloven omdat wij vanwege onze natuur geen weerstand kunnen bieden tegen het geloven van de bewering (C) dat het geloof in de propositie onmisbaar is voor ons praktische leven ofwel onontbeerlijk is om in ons dagelijks leven te kunnen functioneren (D) het feit dat de propositie onmogelijk non-circulair bewezen of non-circulair betwijfeld kan worden omdat we in dat geval gedwongen zouden zijn gebruik te maken van datgene dat we willen bewijzen of betwijfelen (E) het feit dat elke overtuiging die in tegenspraak is met de propositie voor ons volstrekt absurd klinkt (F) dat het geloof in de propositie een rechtstreeks gevolg is van onze natuurlijke constitutie ofwel van de wijze waarop wij door de Schepper gemaakt zijn. Het is niet zo dat het feit dat een propositie voldoet aan één of meerdere van deze criteria volgens Reid een bewijs zou vormen voor de waarheid van de desbetreffende propositie. Eerste beginselen kunnen immers niet bewezen worden. De criteria zijn slechts indicators voor ‘het eerste beginsel zijn’ van een bepaalde propositie. Met behulp van deze criteria kan bepaald worden of een gegeven propositie een eerste beginsel is. Volgens Reid zijn we gerechtvaardigd om te geloven in het bestaan van (en de betrouwbaarheid van onze percepties van) de externe wereld precies omdat zijn criteria laten zien dat deze proposities eerste beginselen betreffen. In zijn artikel stelt van Woudenberg dat het type externe wereld scepticisme dat Kant wil vermijden dan wel weerleggen opvallende parallelle vernoont met het scepticisme waartegen Reid het opneemt. De door Kant geconstrueerde scepticus stelt dat de onmiddellijke objecten van onze ervaring mentale inhouden zijn en dat het bestaan van externe objecten dus niet direct wordt ervaren. Het bestaan van externe objecten kan alleen indirect worden afgeleid door de deductie dat er ‘iets’ moet zijn dat geldt als de oorzaak van onze onmiddellijk ervaren mentale inhouden. Dit soort indirecte afleidingen kan echter altijd worden betwijfeld. Kant’s scepticus (empirisch idealist) concludeert hieruit dat er geen externe objecten bestaan (dogmatisch idealist) of dat we nooit zeker kunnen zijn van het bestaan van externe objecten (sceptisch idealist). Om dit soort sceptische conclusies te voorkomen dient Kant ten minste één van de veronderstellingen van deze scepticus te verwijderen. Hij verwijst het uitgangspunt dat het bestaan van externe objecten door een middellijke gevolgtrekking wordt afgeleid. Toch is Kant geen realist. Kant duidt zijn alternatief voor het door hem afgewezen empirisch idealisme aan met de term transcendentaal idealisme. Volgens Kant ervaren wij de objecten van de externe wereld onmiddellijk ofwel zonder indirecte deductie. Er is echter een verschil tussen de externe wereld zoals deze aan ons verschijnt en de externe wereld zoals deze op zichzelf is. De manier waarop de externe wereld aan ons verschijnt wordt bepaald door subjectieve condities ofwel de aanschouwingsvormen van ruimte en tijd en de twaalf categorieën van ons verstandsvermogen. Wij zijn alleen in staat om de wereld zoals deze aan ons verschijnt waar te nemen en te kennen. De wereld zoals deze op zichzelf is kan door ons onmogelijk waargenomen en gekend worden. Wat wij de externe wereld noemen is een systeem van representaties ofwel voorstellingen welke zijn geordend door onze subjectieve condities. De dingen zoals deze aan ons verschijnen zijn volgens Kant dus onmiddellijk ofwel zonder deductie aan ons verstandsvermogen gegeven. De externe wereld opgevat als een door subjectieve condities geordend systeem van mentale voorstellingen is direct aan ons verstandsvermogen gegeven. Dit door

Kant ontwikkelde alternatief slaagt er volgens van Woudenberg echter niet in om het externe wereld scepticisme te vermijden of te weerleggen. De direct door ons ervaren externe wereld is immers niets meer of minder dan een van onze geest afhankelijke mentale constructie ofwel een systeem van louter intra-mentale representatieve voorstellingen. Hetgeen door ons rechtstreeks ervaren wordt betreft een door onze eigen subjectieve condities geconstitueerd systeem van mentale representaties. De ‘dingen op zichzelf’ zijn bij Kant dus helemaal niet direct aan ons kenvermogen gegeven en daarom volstrekt onkenbaar. Kant’s transcendentaal idealisme is daarom slechts een alternatieve formulering van het externe wereld scepticisme in plaats van een adequate weerlegging daarvan. Thomas Reid is gezien vanuit Kant een transcendentaal realist. Volgens een transcendentaal realist zijn namelijk onze geestesvermogens betrouwbaar zodat de externe wereld min of meer is zoals deze vermogens ons doen geloven dat zij is. Hetgeen aan ons verschijnt bestaat volgens de transcendentaal realist dan ook buiten en onafhankelijk van onze geest in ruimte en tijd. Kant meent overigens ten onrechte dat een transcendentaal realist veronderstelt dat we alleen rechtstreeks toegang hebben tot onze mentale voorstellingen. Precies omdat een dergelijke veronderstelling tot empirisch idealisme leidt (het is immers onmogelijk om uit alleen mentale representaties het bestaan van extra-mentale en van onze geest onafhankelijke objecten af te leiden) zou volgens Kant de transcendentaal realistische positie inconsistent zijn. De transcendentaal realist kan echter prima veronderstellen dat we in de ervaring direct toegang hebben tot extra-mentale en van onze geest onafhankelijk bestaande objecten. Dit is immers ook het uitgangspunt van Reid. Kant’s positie lijkt vanuit Reid op een variant van de ideeën theorie. Hoewel ook Kant net zoals Reid meent dat er in onze ervaring *geen sprake* is van middellijke deductie verwerpt Kant in tegenstelling tot Reid niet het sceptische uitgangspunt dat de onmiddellijke objecten van onze ervaring mentale inhouden zijn. Kant overweegt dan ook nooit de mogelijkheid dat we iets ervaren dat onafhankelijk van ons bestaat. Iedere ervaring betreft volgens Kant dus altijd een ervaring van een mentale representatie in ons. Dit is inderdaad precies de kern van de ideeën theorie. Kant beroep zich in tegenstelling tot Reid op subjectieve epistemologische condities. In zijn artikel bespreekt van Woudenberg twee van Kant’s argumenten voor het bestaan van dergelijke condities. Kant betoogt dat het bestaan van genoemde epistemologische subjectieve condities een noodzakelijke mogelijkheidsvoorraarde betreft voor het bestaan van a priori kennis. Nu meent Kant dat we in feite over veel typen a priori kennis beschikken. Uit beide claims volgt dan inderdaad het bestaan van de subjectieve epistemologische condities. Dit argument van Kant kan echter weerlegd worden door te laten zien dat deze condities helemaal geen noodzakelijke voorraarde zijn voor a priori kennis. Door het bestaan te veronderstellen van bepaalde abstracte immateriële objecten waarvan de existentie niet afhankelijk is van de mens kunnen we namelijk zonder een beroep op genoemde subjectieve condities aantonen dat een uitspraak als ‘7+5=12’ inderdaad geldt als een voorbeeld van a priori kennis. De uitspraak ‘7+5=12’ betreft in dat geval namelijk kennis over de abstracte objecten ‘het getal 7’, ‘het getal 5’ en ‘het getal 12’. Deze kennis is inderdaad a priori omdat zij geen beroep op de zintuiglijke ervaring vereist. Bovendien richt deze kennis zich naar de abstracte objecten in plaats van andersom. Het is dus inderdaad niet nodig om genoemde subjectieve condities te postuleren. Een ander geval betreft de uitspraak ‘iedere verandering heeft een oorzaak’. Volgens Kant is deze uitspraak alleen als a priori kennis te begrijpen door een beroep op subjectieve condities. Wij projecteren causaliteit op de externe wereld. Onze rede structureert onze ervaringen zodanig dat iedere verandering een oorzaak heeft. Precies daarom is genoemde propositie een voorbeeld van a priori kennis. Een dergelijk beroep op subjectieve condities is ook hier echter onnoodig. Om te argumenteren dat de uitspraak ‘iedere verandering heeft een oorzaak’ a priori kennis betreft is het reeds voldoende om op te merken dat ons verstand zodanig is gestructureerd dat we niet anders kunnen dan denken dat iedere verandering een oorzaak heeft. Het is dus al toereikend om te beweren dat de propositie ‘alle verandering heeft een oorzaak’ een eerste beginsel is in de zin van Reid. Zo is het dus niet nodig om te veronderstellen dat ons verstand causaliteit ‘projecteert’ op de externe wereld. Anders gezegd is het dus onnoodig om te stellen dat ons verstandsvermogen al onze ervaringen zodanig zou structureren dat iedere verandering een oorzaak heeft. We hoeven dus geen subjectieve condities te postuleren om het a priori zijn van de propositie dat iedere verandering een oorzaak heeft te verklaren. Kant’s subjectieve epistemologische

condities zijn dus helemaal geen noodzakelijke mogelijkheidsvooraarden voor a priori kennis. Zoals gezegd bespreekt van Woudenberg in zijn artikel nog een tweede argument van Kant voor het bestaan van genoemde condities. Stel dat er geen subjectieve epistemologische condities bestaan. Dan zou de uitspraak dat alle verandering een oorzaak heeft a priori geldig zijn omdat onze kennis zich naar de objecten richt in plaats van dat andersom de objecten zich naar onze kennis richten. Hierdoor zou er geen ruimte voor vrijheid en dus voor de moraal bestaan. Kant beweert echter dat er objectief geldige morele normen zijn. Hieruit volgt dus dat er subjectieve epistemologische condities moeten zijn. Ook dit argument kan weerlegd worden. Hoewel objecten wellicht onderling in causale relaties staan is het denkbaar dat er feitelijk twee concepties van causaliteit bestaan: ding- en agentcausaliteit. Dingen staan onderling in ding-causaliteit terwijl wij nog altijd vrij zijn en in staat zijn tot agent-causaliteit. Het tweede door Kant gegeven argument voor het bestaan van subjectieve condities is ook ongeldig.

Reflectie

Dit artikel heeft mij doen inzien dat de epistemologie die ik wil uitwerken in een belangrijk opzicht erg dicht in de buurt komt van de ‘common sense’ kennisleer van Thomas Reid. Zo is de epistemologie die mij voor ogen staat gebaseerd op algemene principes die zich uitspreken over de vraag wat voor een soort oordelen voor ons als mens eigenlijk gerechtvaardigd zijn. Ieder in mijn projectvoorstel aanwijsbaar voorbeeld van een dergelijk principe komt feitelijk overeen met één van Reid’s criteria voor het identificeren van ‘eerste principes’ ofwel fundamentele proposities die niet gegrondvest kunnen worden op fundamentele proposities. Dit geldt bijvoorbeeld voor de hierboven genoemde criteria (B), (C) en (E). Verder beweert Reid dat wij de aan ons gegeven vermogens niet argumentatief kunnen funderen noch aan deze vermogens kunnen ontsnappen. Hieruit volgt volgens hem dat ons niets anders rest dan onze vermogens te gebruiken zolang hun onbetrouwbaarheid niet vaststaat. Precies deze gedachtegang vormt eveneens een cruciaal bestanddeel van de epistemologie die ik wil gaan ontwikkelen. Aan de andere kant wijkt de ‘common sense’ kennisleer van Reid ook op een aantal punten wezenlijk af van de epistemologie die mij voor ogen staat. Een belangrijk verschil tussen Reid en mijn project is dat Reid niet lijkt te willen ontkennen dat wij beschikken (of zouden kunnen beschikken) over absolute onafhankelijke neutrale kennis over de wereld ofwel kennis over hoe de wereld *op zichzelf* is. Precies dit zal door mijn epistemologie ontkend worden. In de eerste plaats zal mijn epistemologie niet langer gebruikmaken van de notie ‘kennis’. Ik zal mij beperken tot ‘rechtvaardiging’. Bovendien meen ik dat wij als mens onmogelijk kunnen ontsnappen aan ons inherente menselijke gezichtspunt op de wereld. De mens kan als mens immers nooit buiten de haar gegeven cognitieve vermogens (zoals het denken en de zintuiglijke waarneming) en haar wijze van ingebet zijn in de wereld treden. Nooit zal de mens weten of er daarnaast ook nog een absoluut onafhankelijk neutraal gezichtspunt op de wereld bestaat dan wel in beginsel mogelijk is. Zelfs al zouden wij weten dat een dergelijk gezichtspunt mogelijk is, dan nog kunnen wij nimmer weten of ons beperkte menselijke gezichtspunt op de wereld al dan niet samenvalt met een dergelijk absoluut onafhankelijk neutraal gezichtspunt op de wereld. Ons rest dan ook niets anders dan het zoeken naar rechtvaardigingen voor onze oordelen zoals deze worden uitgesproken binnen ons perspectief op de wereld (i.e. rechtvaardiging *voor ons*). Er is nog een andere reden waarom dit artikel voor mijn project van belang is. De auteur laat zien dat Kant’s subjectieve epistemologische condities ofwel zijn projectiethese (i.e. de these dat wij onze aanschouwingsvormen ruimte en tijd en onze verstandscategorieën projecteren op het binnenkomend waarnemingsmateriaal en zo de hele externe wereld zelf subjectief construeren) te zwaar is om te gelden als noodzakelijke mogelijkheidsvooraarde voor het bestaan van a priori kennis. Zo kan het a priori karakter van de uitspraak ‘iedere verandering heeft een oorzaak’ al voldoende gemotiveerd worden door op te merken dat ons verstand zodanig is geconstitueerd dat we niet anders kunnen dan denken dat elke verandering een oorzaak heeft. Het is dus reeds toereikend om te beweren dat de propositie ‘alle verandering heeft een oorzaak’ een eerste beginsel is in de zin van Reid’s leer in plaats van te beweren dat ons verstand causaliteit “projecteert” op het waarnemingsmateriaal ofwel dit materiaal zodanig “structureert” dat iedere verandering een oorzaak heeft. Deze redenering sluit feilloos aan bij de epistemologie die ik

wil articuleren. Ik wil bovendien mijn epistemologie voornamelijk in dialoog met Kant ontwikkelen. Mijn bezwaren tegen de kenleer van Kant zijn echter van een nog veel fundamentelere aard dan het door de auteur genoemde punt van projectie.